

ایمل خان

لیکوال:

میراجان سیال

ایمل خان

لیکوال:

میراجان سیال

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د کتاب څانګه نې:

د کتاب نوم	:: ایمل خان
لیکوال	:: میراجان سیال
خپرندوی	:: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه – جرمني
چاپ زیار	:: استاد محمد آصف صمیم
چاپ کال	:: ۱۳۸۵ ل (۲۰۰۶ ع)
چاپ شمېر	:: ۱۰۰۰ ټوکه
د خپرونو لړۍ	:: (۸۱)
کمپوز	:: ذبیح شفق

چاپ او کمپیوټر څی

د دانش خپرندویې ټولنې تخنیکي څانګه – پېښور

Tel: +92-91-256-4513 / Email: danish2k2000@yahoo.com

فهرست

مخینه	سرلیک	ګڼه
۱	ایمل خان	۱
۵	ایمل خان څوک و؟	۲
۹	د ایمل خان استوګن ځای	۳
۱۰	د ایمل خان د زېږېدو نېټه	۴
۱۱	ایمل خان څه کړي دي؟	۵
۱۵	د ایمل خان د جګړو شروع	۶
۱۷	د محمد امین په نسبت د مؤرخینو نظریې	۷
۱۸	د خیبر مهمه واقعہ	۸
۲۷	فدایي خان او پښتانه	۹
۲۹	مهابت خان او پښتانه	۱۰
۳۳	شجاعت خان رعد او د کړپې جنګ	۱۱
۳۵	حسن ابدال ته د اورنګ زېب راتګ	۱۲
۳۹	د اورنګ زېب فوځي او سیاسي فعالیتونه	۱۳
۴۰	جرنیل اګر او پښتانه	۱۴
۴۳	د فدایي خان دویم ځل راتګ	۱۵
۵۵	ملفت خان او پښتانه	۱۶
۵۷	شهزاده شاه عالم او شهزاده	۱۷
۵۸	عارضي سوله	۱۸
۶۱	امیر خان او پښتانه	۱۹
۶۷	د ایمل خان مرګ او اديره	۲۰
۷۳	د مشاعرې د مجلس د رئیس وینا	۲۱
۷۴	پښتون قصې ګټي	۲۲
۷۷	د ښاغلي غلام نبي جان آغا وینا	۲۳
۱۵۲-۸۱	د شعرونو برخه	۲۴
۱۵۳	د مطبوعاتو د مدیر وینا	۲۵

غازي اېمل، پاچا اېمل

په وينو د پښتنو د تاريخ د رنگينۍ ستر لامل دا گڼل کېږي. چې پښتون له ځايه حقيال او حق غواړي راغلي؛ ځکه د حق ترورپو د سترگو اغزي دی.

پښتون نه بلو سگر دی، نه يې بلو سه منلې ده.

پښتون پا کړې دی؛ ځکه هر غور ژبي تېر ايستی دی.

پښتون يو مخی او يو دريځی دی؛ ځکه يې د سياسي دوه

مخيو له لاسه ژوند په تناره کي دی.

پښتون يو ژبی او يو بولی دی؛ ځکه يې له خو ژبيو او خو

لوزيو سره شپې نه دي شوي.

او په پای کې:

پښتون پښتون دی؛ ځکه يې د هر ن پښت نه د بنمن له لاسه په

کولمو کي اوبه تودي نه شوي.

نو د دوسره وياړونو او ويږونو (عبونو) (!) څښتن به د

هندو ژبي په خبر په بدرگو پر لاري نه ځي؛

ځواب هر څه چې وي؛ خو رښتيا دا دي. چې پښتون لکه

"نن"، "پرون" هم همدا سې سر وهلی بر وهلی و، دا چې

"گاندې" او "سبا" ته به څه وي؛ نو موږ خو گرو هه او ايمان

لرو. نهيلي نه يو او ب و و مودى. چي

وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَى

خبره د پښتنو په پرونې تاريخ کې د يوه ننګيالي پښتانه د کارنامو او بنسټاندو نه او هغه ننګيالي اتل غازي اېمل خان دى، چې که د وخت د مغولي فرعون د کبر سمندريې وچ نه کړاى شو، نو د ټينګار او مقاومت "ګوټ" يې ترې هرو مرو کړ.

دا هغه مېړنى او ويياړلى اېمل خان دى، چې زخمي او پريوتې زمرې (ستر خوشال) ته يې د مرستې د لاس په ورکولو ځان د هغه د ويياړلي "پگړۍ" "شملکۍ" کړ:

دريا خان مې د کچۍ ګوتي څلى دى

اېمل خان مې د پگړۍ شملکۍ دى

کليات/۷۴

خبره د هغه نر پښتانه ده، چې د ننني سياسي شعار په انځور، د "سروړکولو" سودا ورته د "سنگر ورکولو" په بيه ارزانه برېښېده.

خبره د هماغه اېمل ده، چې پښتون يې پخپلې غزا سورمځۍ کړې، ځان يې غازي جوت کړ او د اولس ملي ملاتړ يې د يوه روحاني بومي (ميا جان محمد صاحب) په لاس د "پاچايۍ" په اعلانولو په برخه شو او ان د خرښه سيکې خاوند شو.^(۱)

که دا نوميالى او بنسټلى پښتون تر دې زيات پېژندل غواړئ، نو رځۍ، چې روڼاندې او مخور پښتون ليکوال او تاريخوال ارواښاد ميراجان سيال مومند ته غوږ شو او ترې واوړو، چې د اخځونو د کمښت له غره نه يې دا "جوداني قدر

له ناگرمي واورېدل چې دا سيکه د وخت په مومند دره کې د اېمل خان له اړيکو لو سرده ده، ځنې دې وکړي، چې د بېرته ملي و تاريخي روڼو په لمر کې د ملي رشف شسني وگرځي.

لال "څنگه را پستلی دی؟"

د ارواښاد سیال د اثر د مومند درې د اېمل کوټ په اېمل خان لېسه کې د اېمل خان په یادغونډه کې پر اوږولو مطالبو سرېږه د څېړونکي د خپل زیار یو انځور دی، چې څلور نیمې لسيزې وړاندې چاپ شوی و؛ هغه مهال یې هم تیراژ د ومرنه و، چې د ټولو مینه والو تندې یې ماته کړې وای؛ نو ځکه چاته د پرونه رسېد.

له نېکه مرغه سرکال، چې په جرمني کې د افغانستان د کولتوري ودې ټولنې مشرتابه د منلي او خوږمن لیکوال گران زرین انځور په نوښت یو نړیوال (په دې مانا، چې په اروپا او افغانستان د واورو کې جوړېږي) سیمینار تاپیا شوې ده او په دې ترڅ کې د ارواښاد سیال د لیکلي اثر د بیا راتاندېدو مخه هواره شوه، د خوښۍ او خوښنې ځای دی.

زه د "اېمل خان" نومي اثر د بیا کتونکي په توگه د نوموړې "ټولنې" مشرتابه ټولې او گران انځور بختور او ستایوړ بولم، چې د خپل ملي تاریخ د اتلانو په نماڅڅه او درناوي له خپل سرلوړې اولس او یو موټي هېواد سره د مینې ازموینې ته ناست دی.

په دې ازموینه کې دې سور مخی راوړي

امین

په نماڅڅه

محمد اصف صمیم

۳۷/۴/۱۳۸۵

ایمل خان

محترم لوستونکي! ښه پوهېږي چې تاريخ د علومو په لړ کې يو مهم علم دی او د انسان د ژوندانه لپاره ضرور اهميت لري او اړه ورته پېښېږي. زماني درې واړه ماضي، حال، استقبال سره د زنجير د کړو په شان ارتباط لري او د يوې زماني په بله زمانه اغېزه کېږي، مثلاً د ماضي په حال اثر کېږي او د حال په استقبال اثر کېدونکي دی، نو ځکه خو تاريخ ته خلک په اهميت قايل دي. د يو قوم تاريخ د هغه قوم د تمدن د تهذيب شهادتونه وړاندې کوي او د هغه قوم افراد او نور وگړي د هغه قوم د رجالو په حال احوال او د ژوندانه په څرنگوالي او طرز تفکر پوهوي، لوی شخصيتونه د هر قوم مفاخر گڼلي، شي او

قومونه په خپلو نامتو رجالو د تل لپاره وياړي او فخر پرې کوي، دا په دنيا کې معموله خبره ده او د گټې نه خالي هم نه ده. قومونه د خپلو نامتو رجالو يادونه له دې امله کوي، چې د هغوی د کړو نه د خپل ملي ژوندانه د بقا لپاره څه زده کړي.
رحمن بابا فرمايي:

وړانديني همدغه ستا په شان سړي وو

ته هم پاڅه د هغو په شان همت کړه.

د لوړو اشخاصو کړدار د يو قوم د افرادو لپاره د عبرت درس کېږي او ډېر څه ترې زده کولی شي، نو هر قوم او ولس ځکه د خپلو رجالو او شخصيتونو تليونه کوي او موږ هم د يو قوم په حيث حق لرو چې د خپل يو نامتو مجاهد پښتون چې د پښتونولۍ په ننگ او عبرت د خپل وطن او خاورې او خپل ملي شرافت او ازادۍ د ساتلو په لار کې يې د پردو زورگيرو په مقابل کې ډېر زېږونه او تکليفونه گاللي دي او قربانۍ يې ورکړې دي، ياد وکړو او د هغه ننگيالي د خدمتونو په احترام د هغه د کړو نمونې وړاندې کړو او په ښاد ياد کولو يې افتخار کړو.

زمونږ هغه نوميالی او ننگيالی شخصيت اېمل خان مومند دی، چې خپل ټول عمر تر وروستۍ سلگۍ پورې د پردو زورگيرو په مقابل کې په پوره ايماندارۍ جنگېدلی دی او پښتنو ته يې د خپل عزم او ارادې او لوړ همت پښتني عبرت درس پرې ايښی دی او پښتانه بايد تل ددغسې ننگيالو تېرو مشرانو د کارنامو نه ځان خبر کړي او عبرت ترې واخلي او د خپلو ملي

مقاصدو په لار کې د هېڅ رنگه قربانيو نه ډډه ونکړي، ترڅو چې خپل ملي پټنې حيثيت وساتلی شي، د ښه مرغه نن پښتانه راوړښ شوی دی او څه دومره وس يې هم ميندلی دی، چې د ژوندانه په ټولو ساحو کې فعاليت او انکشاف وکړي.

نو دا دی د خپل ملي تاريخ په سلسله کې د خپل يو لوړ شخصيت، ستر مجاهد اېمل خان په باب د څه ليکلو جرات کوم. که څه هم مونږ پوهېږو چې زمونږ په لاس کې هغه مدارک او ذخيره نشته، (چې) مونږ ددغه نامتو شخص په نسبت ترې پوره معلومات حاصل کړي شو، خو بيا هم په دې موقع مونږ په دې لږ څه هم اکثفا کوو او ددغه نوميالي شخص په باب چې څه نيمگړي معلومات په لاس راغلي، درنو لوستونکو ته په ټبر ادب وړاندې کوو او ددې لپاره زمينه حاضروو، چې د پټنو د تاريخ مېنان او خوان ليکوال او راتلونکی نسل دې مهم کار ته په پام شي او پلټنه او گروېږنه وکړي، ترڅو چې کافي معلومات ورته په لاس راشي او د قومي تاريخ د تدوين په لړ کې ددې نوميالي شخص اېمل خان مومند د ژوندانه په باب پوره څه وليکلی شي. زه د پټنون ولس نه هيله کوم، چې زما دا لږ خدمت گوټي ومني چې محض د پټنو پټونوولی، په خاطر مي به داسې حال کې چې ټبر محدود وسايل مي په لاس کې وو او د هغوی په برکت مي وکړلی شو چې د اېمل خان مومند په بابا ددې يو څو ټلې يا يو ورکوتي رسالې په ليکلو موفق شم (*).

او دوی به یې د بشپړتیا کوشش وکړي او ما به خوښ کړي.
امید دی چې ځوان او پوه لیکوال به زما معذرت په نظر کې
ونيسي او زما دې کوشش ته به په سپکه سترګه نه ګوري او زما
دا ابتدایي کوشش به تقدیر کړي او زما حوصله به را ډېره کړي
چې ورپسې لکه زما اراده چې ده دریا خان افریدي په نوم یوه
بله رساله ولیکلې شم او دا سلسله پسې تعقیب کړو او د خپلو
نومیالیو نوم چې په موږ حق لري او د پښتون قوم لپاره یې
قرباني ورکړي او پښتني پټ یې ساتلی دی، نومونه ژوندي
وساتو.

ومن الله التوفيق

سیال

د سرطان ۱۲/۴۴۲ کال

د جلال آباد نوی ښار

ایمل خان جو ک و؟

د ایمل خان په باب ځینې باندني مؤلفین او مؤرخین له غلطیو سره مخامخ شوي دي. ځینو مؤلفینو دده او دده د قبیلې په باب اشتباه کړې ده، لکه د مثال په ډول بدایف چې د خوشحال خان نهمونه یې انتخاب کړي دي، د ایمل خان نوم یې صحیح لیکلی دی، خو په ترجمه کې یې چا غلطې کړې ده او د ایمل خان په ځای امل خان لیکل شوی دي. جادونات سرکار یو هندي مؤرخ سره ددې چې د منتخب الباب ۱۳ برخه او د مائرا لاء لومړۍ جلد د نواب شهنواز خان مؤرخ لیکلی کتاب یې په مخ کې وو او په هغو کې د ایمل خان او د هغه د قبیلې صحیح نومونه وو بیا هم اشتباه کوي او پخپل

ليکلي اثر کي اکمل خان ليکي او افریدی يې گڼي.

(ميجر راورټي) هم په دغه اشتباه کې مبتلا ښکاري، نور هندي مؤرخين لکه ايس، ايم، جعفر هم د ايمل خان نوم اکمل خان ليکلی دی، خو د ايمل خان د نوم او د هغه د مومند والي په نسبت د خوشحال خان ليکنه ثقه او په ځای او د اعتبار وړ ده. خوشحال خان ايمل خان د پښتنو د يو مشر ملي او مجاهد په نامه * پېژني او هغه مومند گڼي او د هغه په توره او پښتني شرافت فخر کوي او حتی خپل مجاهدات د هغه د مجاهدو او مبارزو پېرو بولي. پخپله خپل يو مشهور نظم کې په ډېر صراحت وايي:

د ايمل فتور اغاز شو

د مومندو همعنان شوم

ددې نه د ايمل خان او د هغه د قبيلې نومونه صاف او ستره څرگندېږي او هېڅوک پکې شک او ترديد نشي کولی او نه په دې کې د شک او ترديد گنجايش ليدل کېږي.

خوشحال خان چې څه وخت په ۱۰۷۹هـ کال کې له بند څخه خلاص شو او د کابل مغلي صوبدار مهابت خان سره وطن ته راغی او له مغلو سره يې په څرگند مخالفت پيل وکړ، (چې) ايمل خان د پښتنو د ازادۍ مهم شروع کړی و او د هغه مبارزې روانې وې او د خيبر د مهمې واقعې چې په مغلي تاريخ کې ورته خاص اهميت ورکړی شوی دی او خوشحال خان پخپله

په دغه حادثه کې حاضر وو، ایمل خان ددغه ورام هیرو پیژني او په مغلي تاریخ کې د ایمل شورش په نوم یو مستقل عنوان شته دی.

ځینې مورخین د سوات جعلی شجاع (شاه شجاع د اورنگزب ورور و او له هغه سره یې وړانه وه) ایمل خان گڼي چې په ۱۰۸۸هـ کې د مغلو په خلاف یې په پښتونخوا او تېره به سوات کې فعالیت او مبارزه کوله. جادونات سرکار که څه هم ایمل خان او جعلی شجاع یو سړی نه گڼي، خو د دواړو د وخت او عصر په یووالي کې یې اشتباه کړې ده. دی د ستور یاووموگور او تاریخ اعظمی په حواله د شجاع په نوم دوه تنه ښيي، چې یو د سوات په کوهمستان مورگن کې (د ۱۰۷۹هـ کال په آخرو کې او بل په ۱۰۸۴هـ کې) پخپله په سوات کې پیدا شوی و او یوسف زی یې د شجاع په نامه خاتنه راټولول او د مغلو په خلاف یې مجادله کوله.

مورخ مینو کې د شجاع د څرگندېدو تاریخ پوره نه دی لیکلی، نو ځکه د هغه لیکل مونږ ته څه اهمیت نه لري او نه په دې موضوع کې زموږ به کار راتلی شي. افضل خان د تاریخ مرصع لیکونکي د خوشحال خان د مشهور نظم په استناد جعلي شجاع او ایمل خان دواړه بل بل کسان گڼي او ایمل خان بل پیژني او دغه شجاع چې څوک مغل بولي وايي:

هر مغل چې په سوات ورشي شهزاده شي
هر سړی یې و منصب ته آماده شي

د ایمل خان په نسبت د خوشحال خان لیکنه مونږ ته اهمیت

لري او حقيقت دی او د تيرا د سفر نه چې سوات ته راته په "بازار" کې ورسره د ايمل خان ملاقات شوی و او د هغه د کمک او نورو مومندو لکه نظر مومند او کمال چې دواړه خويزي وو، د مېلمستيا ستاينه کوي او هغه مومند گڼي. افضل خان يو بل ايمل يا ايمن افریدی يادوي، چې هغه د مرحوم خوشحال خان د مرگ نه وروسته خبره ده او دا ثابته خبره ده، چې د افغان مغل د جنگ هير و د خوشحال خان په قول ايمل خان مومند دی. ايمل خان د خوشحال خان نه مخکې وفات شوی دی او خوشحال خان د هغه او دريا خان په مرگ داسې خواشيني څرگندوي:

ايمل خان دريا خان دواړه خوردين لارل
اوس خسو پاتو و مغل ته يو خوشحال دی

بل ځای وايي:

ايمل خان دريا خان دواړه په ښه رنگ تېر شو په ننگ کې
ددې دواړو په فراق کې زما تل آه و ماتم دی
نو دلته دا خبره منل شوې او ثابته ده چې ايمل خان مومند دی او په مومندو کې داسې پېژانده شي.

ايمل خان کوکوزی، خويزی، مسی زی، مومند دی او د هغه کورنۍ او کندي کوندي او پردي شته دي او په ايمل کوټ (هزار ناو) د مومندري د حکومت مربوط په يو کلي کې استوگنه لري او هلته په پاچا خېلو له دې امله مشهور دي، چې

د دوی نیکه ایمل خان د پښتنو یو منلی مشر او د خپلې قبیلې سردار او حتی واکدار و. د ایمل خان دوه نور وروڼه هم وو، چې ترې مشر بهادر خان نومېده او بل ترې کشر فتح خان و. ایمل خان ته د مشرۍ پگړۍ میا جان محمد صاحب د مومندو یو روحاني مشر ورپسر کړې وه او هغه ورته د عا کړې وه. میاجان محمد صاحب اصلاً د پاپین و او اوس خه لمسي یې د خوږو به نغر کې اوسېږي.

د ایمل خان استوگن ځای

د ایمل خان وروستنی استوگن ځای خو معلومه خبره ده چې هزار ناو اوسنی (ایمل کوټ) و له هغې نه مخکې لکه چې ویل شوي دي په چکنور کې هم اوسېدلی دی او د چکنور یوه برخه زمکه هم د کوکوزو وه، چې اوس یې هم آثار شته او پس له مرگه هم ایمل خان په چکنور کې پښخ شوی دی او هلته یې ادیره موجوده ده او داسې معلومېږي، چې د خپلې ملي آزادۍ مبارزه یې هم لومړۍ د هغه ځایه شروع کړې ده او چې خه لږ قوت یې میندلی دی، نو راغلی دی د خیبر د لویې لارې په سر په ایمل کوټ کې یې اړولي او همدغلته یې ټاټورنۍ له دې امله نیولې دی، چې یو بلو د شینوارو، افریدو سره خپله پښتني رابطه وساتلې شي او د تگ او راتگ مشکلات لري کړي یعنې د سید نه پورې وتل چې د چکنور په لار کې واقع دي یو طبعي حایل او مشکل وو او بل بلو د خیبر په لاره پوره کنټرول قایم کړي.

د ایمل خان د زېږېدو نېټه

موږ په ډېره خواشینۍ سره ویلی شو چې پښتانه پر دې زور ګړو په هېڅ وخت کې نه دي پرېښي چې د علم او پوهې خوا ته توجه وکړي او کله چې پښتو د پوهنې خوا ته پل اخیستی دی، پر دې زور ګړو پرې بل ناچار جوړ کړی دی او د پښتنو ډیر وخت د پر دې په مدافعه او د تیري کوونکو سره په جنګ او جګړو تېر شوی، نو پښتانه لیکوال نه دي موفق شوي، چې د خپلو نومبالیو د زېږېدو نېټه ولیکي او که چا هم لیکلي وي کېدی شي چې پر دې زور ګړو چې تل د پښتنو د مدنیت او ثقافت آثار یې له منځه وړي دي او د هغه په ځای یې د خپل مدنیت او ثقافت د مسلط کېدو کوشش کړی دی، د دوی د نومبالیو تاریخونه هم له منځه وړي دي او موږ ته څه پوره معلومات په لاس نشي راټلی، خو اټکلي ویلی شو چې ایمل خان د خوشحال خان هم عصر او د آزادۍ د جنګ نامتو ملګری و او خوشحال خان هم دده نوم تل په احترام یاد کړی دی او د خپل همزولي په سترګه یې ورته (کتلي، په) خطاب او مخاطبه کې یې داسې څه چې د ایمل خان کشر توب او یا

مشر توب تربي اټکل شي، نشته نو مونږ اټکل اېمل خان د خوشحال خان همزولي بولو. خوشحال خان خټک په ۱۰۲۲هـ ق کال د دويمې خور په ۲۲ نيټه د نور الدين جهانگير مغلي پادشاه په وخت کې زېږېدلې دی او بيا د جمادي الثاني په منځ ۱۰۷۴هـ کال کې مغلي صوبدار سيد امير خان خوابي په پېښور کې بندي کې او په ۱۰۷۹هـ کال کې د مهابت خان د کابل صوبدار سره بېرته وطن ته راغی او په دغه وخت کې د اېمل خان مجاهدي روانې وې او اېمل خان د پېښور د تنظيم او راتلولو درنه وظيفه په غاړه اخيستي وه او قوم (بري) د مشرۍ اعتماد کې و او ښه ځوان و، نو اټکل کېدی شي چې اېمل خان هم د ۱۰۲۲هـ ق کال په خواوېشا زېږېدلی دی او دا خبره به د حقيقت نه لري نه وي.

اېمل خان څه کړي دي؟

دې ستر مېړه اېمل خان د پښتو، پښتونولي، او پښتني ننگ په خاطر ډېرې قربانۍ وړ کړي دي او د پښتنو د ازادۍ په لار کې يې ډېر رېږونه گاللي دي او ستر ټاوي وېستلي وي او په مغلي زورگرو بې د پښتنو د تورې، غېرت او پښتني شرافت او ايمان قوت منلی دی، خو له بده مرغه موږ ددغسې نوميالو د ژوندانه د حالاتو او د هغو د لوړو کارنامو نه ځکه بې خبره پاتې شوي يو، چې مغلي شهناهيته په دې لار کې ډېر کوښښونه کړي

دي او ډېرې پيسې يې شيندلي دي، چې دغسې آثار چې پښتانه ترې د خپلې ملي بقا او قومي مقصد لپاره د خپلواکۍ او ازادۍ درس واخلي، له منځه وړي دي او يا خو يې د ځينو پيرانو په واسطه کونښن کړې دي، چې پښتنو د خپلو ملي شخصيتونو کړدار بد او دې مسلمان قوم ته د خپلو مشرانو د ازادۍ، مجادلې غير اسلامي او غير شرعي ورمعرفي کړي. لکه تر پروڼه پورې د بده مرغه مونږ پير روښان چې مغلي استعمار سره يې مبارزې او ډېرې جنگ جگړې کړې دي او د پښتنو د ازادۍ، برخ او توغ لومړی هم ده اوچت کړی دی او پښتانه يې د مغلي شهشاهيت او زورگيرۍ مقابلي ته راپاڅولي دي نه پېژاند او لکه څنگه چې د مغلي اجنټانو پښتنو ته د پير تاريک په نامه ورپېژندلی و او د اخون دروېزه تبليغاتو د هغه شخصيت په معرفي ډېر بد تاثير کړی و، خو جناب فاضل مولانا قيام الدين خان خادم صاحب ته دې خدای خير ورکړي چې لومړی وار يې دا جرات وکړ او د روښانيانو په نوم يې يوه رساله وليکله او د دوی مجاهدي او مبارزې او د ازادۍ جنگونه يې پښتنو ته ورپه زړه کړه او د پښتنو منوره طبقه يې ده ته په پام کړله او پېر تاريک د اخون دروېزه په قول بېرته خلکو د پير روښان په نامه وپېژانده.

همدغسې د ايمل خان نوم تر ننه ورک و که څه هم خوشحال خان دا خدمت کړی دی او ددغه نوميالي په باب يې څه ناڅه ليکلي دي، خو د هغه پوره حق نه دی ادا شوی، ځکه چې ايمل خان ډېرې ستړې مجاهدي او مبارزې کړي او د

افغان- مغل د جنگ جگړو مشري ده کړې ده او ددغه جنگ جگړو هیرو اېمل خان گولۍ شي، نو دده سره چې مناسب وو، هغسي تفصیل په لاس کې نشته او اوس مونږ پرته له دې چې (له) مغلي تاریخونو نه څه مات گوډ معلومات په لاس راوړو، چې هغه محض د خپلو غرضونو لپاره او د استعماري مقاصدو د پوره کولو او په خلکو باندې د مغلي شهنشاهیت د دېاو اچولو لپاره مینو کی، نواب شهنواز خان او مستعد خان لیکلي دی او هغوی د مغلي دربار مؤرخین وو او ډېرې مبالغې یې د مغلو د خوشحالولو او گټې لپاره کړي دي که څه هم دغه مواد چې د پرډو لیکلو تاریخونو نه چې هغه په پښتني رنگ او پښتني جذبه او د پښتنو د خیر او گټې لپاره نه دي لیکل شوي، خو مونږ مجبوراً ترې کار اخلو. د پښتنو د ملي تاریخ د تدوین په سلسله کې یې کافي نه گڼو، خو بیا هم له دې امله د څه راټولولو کوشش کوو چې ځینې مواد رامنځته کړو او ددغه نومیالي میره په باب د څه لیکلو افتخار وگټو.

دې کې هېڅ شک نشته او څه شک کول نه دي پکار چې دې توریالي میره اېمل خان مومند د پښتنو د ازادۍ او خپلواکۍ، او د پرډو زورگیرو مغلي شهنشاهیت په مقابل کې ډېر څه کړي دي او په پښتون قوم کې یې د خپلواکۍ ساه پو کړې ده او پښتنو کې یې د پرډو زورگیرو په مقابل کې د مجادلې او مقابلې جرات راپیدا کړ دی، هغه پښتانه چې د مغلو په منصوبونو انعامونو به غولېدل، هغه یې خپلې وظیفې او خپل پښتني صفت او غیرت ته په پام کړي دي او ده پخپله هېڅ کله

هم د پردو زور گير و نو کړي او منصب نه دی منلی او نه یې د مغلو اش خوړلی دی او نه یې ورته خپل سر ټیټ کړی دی. دی پښتون و، پښتون زېږېدلی و او په پښتونواله یې ایمان او عقیده وه او د پښتون باشهامته قوم سره یې د پردو غلامی مناسب نه لیدله، نو د خپلواکۍ لپاره یې په بې مثله مبارزه لاس پورې کړ او په لږ وخت کې یې په مغلو د خیر لاره وټوله. رښتیا ده چې ده پخپل وخت او خپل وار ډېر لوی کار کړی دی او ډېر افتخار یې گټلی دی، یو قوم په دغسې حالاتو او ددغسې شرایطو په موجوده گۍ کې لکه د هغه وخت د مغلي شهنشاهیت او پښتنو چې وو، رهنمایي کول یا خلک ددغې یو قوت او زور په مقابل کې راپاخول څه اسان او عادي کار نه دی او نه هر څوک دا کولی شي. دا د ایمل خان مومند ابتکار و، چې مغلو ډېرې بیسې، منصوبونه خلکو ته د خلعتونو او نورو طمعې ورکولې او ایمل خان بس د پښتونولۍ غیرت پښتنو ته وړاندې کاوه او د پښتونولۍ په ننگه یې پښتانه راټولول او د مغلو مقابل کې یې ودرول، مغلو سره زور و، قوت، لښکر، ټوپک، توپ، توپخانه هاتیان او رسالي وې، خو د ایمل خان مومند سره غیر د پښتني غیرت او همت او لوړې ارادې او ټینګ عزم نه بل هېڅ هم نه وو، دده د لښکر سره به تورې وې او نیزې وې او اکثر وخت به یې د گران وطن د درنو گټونه کار اخیسته او په ډېرو جنگونو کې به یې په دغه زور گير مجهز فوځ بری مونده او دغه مغور فوځ ته به یې ماتې ورکوله. دغه لوی سړي چې څه کړي دي، حقیقاً لوی کارونه گڼل بکار دي او په دې

شخص کي د ليدلارې، او مشرۍ ټول خصوصيات او خصايل موجود وو او تر مرگه پورې پر دو ته تسليم نه شو او جنگبېدلي دی او پښتون قوم ته يې د ازادۍ د جنگ د يو ستر مجاهد په توگه ستر افتخارونه پرېښي دي، مونږ په ډېر احترام د هغه ننگيالي روح ته درود وايو او خپل احترامونه ورته تقدیموو.

د ايمل خان د جگړو شروع

دې کي شک نشته چې ايمل خان يو پېدايشي سياستدان او پېدايشي جرنيل و او دده په سرشست او طبيعت کي خدای تعالیٰ د خپل وطن او قام د ازادۍ مينه اخښکلي وه، ده غلامي نه منله او نه يې په خپل قوم دغه لعنت پېرزوو. دی چې ځوان شو او په ښه او بد پوه شو، نو د پردو د غلامۍ احساس (نې) وکړو او دغه لعنت ته يې د کرکي په سترگه وکتل او خپله مبارزه يې شروع کړه. په تېره څه وخت چې حسن بيک مغلي حاکم په کونړ کي په ساپو^(۱) پښتنو نارواوي شروع کړي. په هغې ټول پښتانه ودرېدل په تېره ايمل خان د غيرت مجسمه او ښه چې خبر شو، نو د خپل ملي غيرت په جذبه د خپلو وروڼو د انتقام اخيستلو لپاره د مغلو مقابلې ته راپاڅېد او تورې ته يې لاس کړو او په مغلي لښکرو او قافلو يې د خيبر لاره بنده

^۱ ساپي کرلکي قبيلې ته منسوب پښانه دی او مومند سهرېښي دي.

کړې او په ننگرهار او دواوه کې (بې) بڼه منځني لښکر و پرغلونه وکړې او ډېر تاوانونه یې ورواړول او د اورنگزېب په دربار کې یې نوې هنګامه جوړه کړه، چې د حالاتو اهمیت او نزاکت اورنگزېب دې ته مجبور کړو، چې د مهابت خان په ځای محمد امین د میر جملې^(۱) زوی د کابل او پېښور صوبدار مقرر کړي. که څه هم دا معلومات یې چې څه وخت مهابت خان په ۱۰۷۹هـ کې د کابل صوبدار مقررېده، نو خوشحال خان په هغه وخت کې اورنگزېب غوښتی و او ده سره یې دروه د ګرېږ د کړارۍ په باب سلا مشوره کړې وه او خوشحال خان په دغه کال (یعنې ۱۰۷۹) کې اورنگزېب خوشې کړ او له مهابت خان سره وطن ته راغی، نو د مهابت خان لومړی مقرري هم د پښتنو د حالاتو او د پښتونخوا د تسکین لپاره وه، خو هغه دغه کار ونشو کړلی، نو په ۱۰۸۲هـ کال کې محمد امین اورنگزېب د کابل صوبدار مقرر کړ. د ۱۰۸۲هـ کال ژمی محمد امین په پېښور کې تېر کړ او د صوبې په انتظام بوخت وو.

امیر جملې په اصل کې د ایران و او د جواهر سوداګري به یې کوله کړه نور مشهور الماس لومړی هم ده د هند د یو کان نه پیدا کړو او مغلي بادشاه ته یې وړاندې کړو او په عالمگیری دور کې د مېړانو نه شمار شو اصل نوم یې میر محمد سعید او لقب یې خان خانان و تخلص یې میر جملې و او بنگاله کې حاکم و. شجاع تری دغه ځای ونيو او اخر د روژې په ۱۰مه په کال ۱۰۷۳هـ کې مړ شو.

د محمد امين په نسبت د موړ خينو نظريې

د تاريخ مړص په قلمي نسخه کې افضل خان وايي:

محمد امين ډېر دولتمند او ډېر مغرور سړی و.

د مائټر عالمگيري ليکونکي مستعد خان وايي چې: محمد امين که څه هم په ديارت او نيمگه رايې کې ضرب المثل و، خو ورسره خوددراي هم و او رعونت يې لاره. محمد امين په مغلي دربار کې ډېر رسوخ لاره او ډېر اختيارات ورته ورکړي شوي هم وو، نو محمد امين پخپل دولت او رسوخ او د مغلو (په) زور قوت تل اتکا وکوله او له پښتنو سره د ښه سلوک لاره يې ونه نيوله او غوښتل يې چې په زور او قوت دا قوم مطيع کړي. د محمد امين په دربار کې به د پښتنو مشرانو سپکاوی کېده او ده به هېڅ هم نه ويل لکه چې ويلی شي. يو واري محمد امين په جمرود کې يو دربار جوړ کړی و او دده درباريانو شراب خښلي وو او د مستي په حال کې وو، چې خو تنه افريدي ملکان د محمد امين دربار ته راغلل او د کښېناستو سره سم حسن بيگ د کونړ مغلي فوجدار وويل چې د نواب صاحب سبي د مجرا اخيستو لپاره راغله. دې خبرې په پښتنو افريدو ملکانو ډېره بده اغېزه وکړه او د دريا خان د مجدهداتو اصلي محرک همدغه خبره گڼلې شي. محمد امين په خپلو شتو او دولت او هغه وقعت چې په مغلي دربار کې ورته حاصل و او د مغلي شهنشاهيت قو، او زور دومره غاوره کړی و، چې پښتون قوم ورته هېڅ ښکار بده.

د خيبر مهمه واقعه

څه وخت چې محمد امين مغلي صوبدار د حسن بېك د كوټه فوځدار له حاله خبر شو او د هغه د ماتې يې واورېده، په ځای ددې چې د پښتنو په مظلوميت او مقهوريت يې رحم راغلی وي او د قضیې تفتيش او تحقيق يې كړی وي، مجرم حسن بېك او د هغه فوځيانو ته يې چې د پښتنو سپكاوی يې كړی و، سزا ور كړې وى، دى لا په پښتنو په قار شو او د ۱۰۸۳هـ كال كې په پسرلي كې يې يو زورور لښكر راټول كړ او د كابل د تگ تكل يې وكړ او اراده يې وكړه، چې د خيبر لاره چې ايمل خان بنده كړې وه، د خپل فوځي طاقت په زور خلاصه كړي. محمد امين كابل ته ديو زورور فوځ سره روان شو، چې مؤرخ مينو كي د مغلي دربار تاريخ ليكونكى وايي، چې يو لك پياده فوځ و او څلوېښت زره سواره او توپ توپخانه هم ورسره وه، كه څه هم ميجر راوړتي وايي، چې مغلي فوځ سره به توپ نه وو او د ټوپك په ځاى به توپ ليكل شوى وي،

خو افضل خان د تاريخ مرصع ليکونکى او دوست محمد کامل چې پس د ډېر تحقيق نه يې خپل کتاب ليکلى دى، وايي چې توپ توپخانه د مغلي ليکرو سره وه او د خونې اتيانو رساله هم ورسره وه.

محمد امين چې سره د خپل زوره او قوته جمرود نه ورسېد، نو هلته يې دمه وکړه او خپلو اراکينو سره يې د پښتنو د مقابلې په باب سلا مشوره وکړه. خوشحال خان خټک هم له له محمد امين سره ملگرى و. محمد امين د خوشحال خټک محسن و او د اورنگ زبې په بند کې يې د خوشحال خان مرستې کړې وې. خوشحال خان وايي: ما د هغې دوستۍ په بدل کې محمد امين ته ښه او گټوره مشوره ورکړه او ورته مې وويل، چې د پښتنو سره د جنگ او قتال په ځاى د سولې او سلم لاره ونيسه، خو محمد امين په خپل قوت دومره غاړه و، چې زما خبره يې بايدړه گڼله او وي ويل چې نه د لستونې د ملار خوى مه کوه، زه غواړم چې پښتنو ته د مغلي شهنشايت زور او قوت وروښم. خوشحال خان وايي ما وويل چې ما د دوستۍ په خاطر ښکه مشوره درکړه، چې تاسې بدگماني کوئ، ستاسې خونبه او زه تا سره وفادار یم او دا دى د ليکړه په سر کې به روان یم. که څه هم ځينې مورخين وايي چې محمد امين د جمرود نه يوه جرگه مستجاب خان ارباب مومند په مشرۍ کې پښتنو او د اېمل خان حضور ته وروليږله، چې لار خوشې کړي او د جنگ جگړو نه لاس واخلي. مينو کې خو نيکي او څه مبالغه هم کوي وايي چې جرگه پښتنو او اېمل خان ته ددې

لپاره ورغلي وه، چې زر باج او خراج تحويل کړي او که نه نو
سخته سزا به وگوري. په هر حال جرگه له دې امله چې ايمل
خان د مغلو د خوی خاصيت نه ښه خبر و او په دې پوهېده چې
که د مغلو د زور او قوت په مقابل کې دی د سولې لار اختيار
کړي او د خيبر لار خوشې کړي، نو د پښتو حيثيت او د
پښتني لښکرو وقار ته به ډېره صدمه ورسېږي او پښتانه به خواره
واره شي او تل دپاره به د مغلي رعب لاندې راشي او مغل به هم
د خپل عادت په مطابق په پښتونخوا کې سون او تالانونه او عام
قتلونه او چپاونه وکړي او د پښتو د ازادۍ جذبه به د خاورو
سره خاورې کړي او بيا به هېڅکله په دې قوم کې جرأت راپيدا
نشي، چې د مغلو مخې ته ودرېږي، نو توکل په خدای يا تخت
او يا تخته. جرگه ناکامه لاړه. محمد امين هم خپل زورور فوځ
ته د مخکې تګ امر ورکړ او فوځ په دې ترتيب مخکې روان شو
چې محمود خان خوشکي د هند اوسېدونکی د اتيانو د رسالې
کمانډر و، په ښې خوا او مبارز خان د توپخانې کمانډر به کېنه
خوا او پياده فوځ په منځ کې کابل ته مخ په وړاندې روان شو.
دې زورور لښکر د خيبر تړې خو د ښېو رالاندې کړې، خو د
خيبر ساتونکو ورته ددې آزادي او مبارکې خواوې کرامت
ورځرګند کړ او د دوی په سرونو يې ودنگل.

په دوهم د محرم ۱۰۸۳ کال کې پښتانه او مغل په لنډې خانه
کې چې هغه وخت کې په غريب خانه مشهوره وه، سره مخامخ
شول او يو بل ته يې د خپلو تورو زور وروښود. که څه هم
دنده واقعي چې په مغلي تاريخونو کې هم ورته د خيبر مهمه

حادثه ويل شوې ده، په تاريخي لحاظ كې د مورخينو د راپو اختلاف شته لكه نواب شهنواز خان د خپل ليكلي كتاب مائر الامراء په ۲۷مخ كې درېيم د محرم ۱۰۸۳هـ كال ليكلي دی او د ستوريا دومو گور ۲۰۰ پاڼې په حاشيه كې د محمدي تاريخ په حواله ۷ د محرم ۱۰۸۳هـ كال ليكل شوی دی، خود خوشحال خان د كليات په ۱۰۵۱مخ او د ديوان په دويمه برخه كې په ۴۲مخ كې دويم د محرم د خالي ورځ ليكلي ده.

مستور ستيڼلي لين پول دويم د محرم ۱۰۸۳هـ ۳۰ اپريل ښودلې ده. جادونات سر كار په هستوري اف اورنگت زيب دريم جلد ۲۶۱ او ۴۱مخ كې د مغلي فوځ تباهي په خيبر كې ۲۲ د اپريل ليكلي ده او د مائر عالمگيري انگرېزي ترجمه ۸۲مخ كې سوامي كشوپلاڼي د اندين افرامرس په بنا درېيم د محرم د اتواز ورځ ۲۱ اپريل ښودلې ده. دغسې الفستين په هستوري اف انديا او ډاكټر برجس د (كرنالوجي اف انديا) په ۱۱۴مخ كې سهواً ۱۰۸۰ كال ښودلی دی، خو صحيح تاريخ او نېټه كومه چې خوشحال خان ښودلې ده او دی په خپله په دغه واقعه كې حاضر او شامل و، دويم د محرم د خالي ورځ ۱۰۸۳هـ كال نېټه گڼلې شي او دغه نوري قياس شوي دي او مونږ د خوشحال خان قول ته ترجيح ور كوو او نڼه يې گڼو.

مغلي زورور او مغرور ليكړ د پښتو بې وسلي ليكړ سره چې پرته د ايمان د قوت او د پخې ارادې د برکت او د پښتونوالي د پاكي جذبي او غيرت نه بل هېڅ ورسره نه وو، مخامخ شول لنډي خانه د پښور نه ۴۲ ميله لرې شمال مغرب خوا ته پرته ده

د ايمل خان لښکر چې د غره او سمي مومند، افریدی، شينواري او ملاگوري په کې شامل وو په مغلي لښکر لکه د بازونو ورښوی شو او په يوه منډه کې يې په مغلو قيامت جوړ کړ. مغلي افسرانو چې د پښتنو د لښکر جرات او قوت وليد، د هاتيانو رساله يې د محمود خان خوشکي په کمانډ کې رامنځ کې کړه او خونې اتیانو د ايمل خان د لښکر په مرگ ژوبله شروع وکړه. له بل پلوه مبارز خان خپله توپخانه په دغه بې وسلي لښکر پښتنو باندې په زور استعمالوله، خو د ايمل خان لښکر هېڅ په شاه شو او د خپل تورپالي او مېړني سالار په حکم يې په خونې اتیانو د گټو باران جوړ کړ او د پاسه به يې کر کنډې په راغورخولې، چې په نتيجه کې دغه مست مغرور مغلي فوځ ماتې وکړه او مقاومت يې وتکړی شو. محمد امين پخپله علي مسجد ته چې ۱۵ ميله شرق ته د لنډې خانې نه واقع دی وتښتېد او بل کېږي، چې زوی يې ميرزا عبدالله او ابوسې يې ميرزا سلطان کرلايي او ښځه يې په دغه جنگ کې مړه شول او لور، خور، مور او نورې ښځې يې بنديانې شوې. که څه هم د محمد امين د ښځې د مرگ په باب د مؤرخينو د رايو اختلاف دی لکه مېنو کې چې وايي، چې: ميرزا عبدالله وليدل، چې زما مور د پښتنو په لاسو کې بندي کېږي، نو د غېرت نه يې د هغې سر په توره غوڅ کړ او مړه يې کړه. پښتنو چې دا حال وليد، په ميرزا عبدالله په قار شو او هغه يې مړ کړ.

خو د هغه د وينا نه چې خافي خان د محمد امين د ښځې د بندي کېدو وايي، چې بيا د غېرت نه محمد امين ته لاره نه

شوه او فقيره شوه او نور عمر يې په غرونو کې تېر کړ او د خدای په يادون مشغوله وه. تاريخ مرصع د خوشحال خان د وينا په اساس، چې په خپله دغه جنگ کې شامل و د ميرزا عبدالله او د هغه د مور د مرگ تصديق کوي. ميچر راوړنځي هم د محمد امين د بڼځې او زوی او خوښود د مرگ وايي، خو د نوري کورنۍ د غړو په نسبت يې څه نه دي ويلي، خو تاريخ مرصع د محمد امين د مور، خور او نورو څو بڼځو د بند وايي، چې بيا په بونگه پرېښودل شوي دي.

او دا صحيح خبره ده چې د محمد امين بڼځه ددغه جنگ دوران کې لکه څنگه چې مينو کې وايي او خوشحال خان يې تصديق کوي، د ميرزا عبدالله په لاس مړه ده، ځکه پښتنو بڼځه نه وژله او خپل پښتني غېرت او شجاعت نه چپ کړ به يې څنگه کاوه او بل مثال يې دا دی، چې نوري بڼځې هم وي هغه ولي مړې نه شوې، بلکې پرېښودل شوي، نو د خافي خان د وينا نه مونږ د مينو کې وينا ته ترجيح ور کوو او رښتيا يې گڼو. د مغلو څه لښکر د لکي د سر په لار چې د شينوآرو په حد کې ده او ۶۷۶۴ فټه اوچتوالی لري، پښور ته د تاتري په لار د تېښتي کوشش وکړ، خو هلته د پښتنو او د اېمل خان د لښکر پوې بلې حملې سره مخامخ شو او ډېره ټباهي يې وليدله. يوه ډله لښکر د سلمان او تاتري په لار پښور ته لاړه، چې خوشحال خان او ارباب مستجاب خان هم پکې وو. ارباب مستجاب خان پښور کې پاتې شو، چې وروسته فدایي خان د پنجاب گورنر د محمد امين امداد له راغی مړ کړ او خوشحال خان خټک خپل

خای اکوړې ته نېغ لاړو. د محمد امین لښکر ټول مات گوډه تالا ترغه شو، د پښتنو په لاس ډېرې ولجې او د محمد امین نه پاتې بې شماره دولت او خزانې ورغلې او دا غیرتي پښتون لښکر خدای په یو وار موږ او غني کړو او هغه او مغرور امیر محمد امین فقیر شو. لوی خدای ښه د پښتنو ډېره لویه فتح نصیب کړه او په ډېر زورور فوځ یې بری بیاموند لکه خوشحال خان چې وایي:

نه په لږ ده نه په ډېر د خدای په کړه ده

لږ لښکر په ډېر لښکر مومسي ظفر

د پښتنو غازیانو په خپله فتح او ولجه زړونه ډېر ښه شو او د مغلو مقابلي ته نور هم چمتو او تشویق شو. خوشحال خان وایي:

افریدو شینوارو زړه په ولجه ښه کړو

ایمل خان مومند په ننگ په ولجه دواړو.

ددې ستر مېړه په ښه اداره او تنظیم او سمه لارښوونه پښتني لښکر د مغلو په ډېر زورور لښکر کامیاب شو او شانداره فتح یې وکړه. مستند خان د ماتر عالمگیری لیکونکی دغه واقعه د اکبر د ۹۹۴هـ کال د فروردی ۱۵۸۶ع کال د واقعي سره چې د اکبر یو امیر زین خان کوکه او راجه بیربل ته د یوسفزو په کوهستان کې ورپېښه شوې وه تشبیه کوي او د مغلي فوځ دا تباهي د هغې تباهي په شان گڼي.

مغلي پادشاه اورنگ زیب په ۱۲محررم ۱۰۸۳هـ کال د خیبر د واقعي او د محمد امین د هغه ماتې نه چې ایمل خان ورته

ور کړه، خبر شو او د محمد امين کمک او د پښتنو د مخکې تګ د درولو لپاره يې فدايي خان د لاهور گورنر مقرر کړ، چې په پېښور کې د پښتنو مقابلې وکړي. خوشحال خان د خيبر د خوڼي حادثې تصوير په خپله يوه مشهوره قصيده کې د نارنج مرصع د ليکونکي افضل خان په قول چې ددغه ماتې نه لږه موده وروسته ليکل شوې ده، داسې کوي:

چې دانسانر نادان لا وژني بتر
مگر نه دی دا ژوندون څه معتبر

چې مې فهم فکر وکړو باور وکړه
په دا باغ کې گل له خار دی برابر

چې له کومو غرونو راغې چېرته درومي
ایا سيند لا په دې هېڅ نه دی خبر

د سلمان^(۱) غرونه په دا کله خبر دي
چې زرگونه په سلمان کې شو ډېر

نه اسمان ځنې خبر دی نه دا زمکه
چې عالم شو په طوفان زير و زير

^۱ سلمان د لړاګي نه په شمال کې واقع او د تاتري لړۍ په سر دی. د مومندو علاقه ده حلیمزي او ترکزي مومند پکې اوسېږي.

په يوه زمان کې څه قدرت ښکاره کا
چې قادر دی توانا الله اکبر

مکافات د کوم گناه د کوم شامت دی
چې ډېر د مير جمله شو ټول ټېر

نه په ډېر ده نه په لږ د خدای په کره ده
لږ لښکر په ډېر لښکر مومي ظفر

څه شینواري څه مومند څه افریدي وو
چې بې مات کړو د صوبي واړه لښکر

دا طوفان چې په مغلو باندي ساز شو
په کشتن په ولجو هېڅ مه کړه نظر

که اسونه، که فیلان، که اسبابونه
په امبار امبار سپین زر وو، یا سره زر

بل ځای خوشحال خان په خپله يوه رباعي کې وايي:

کال د غفج^(۱) وو خيبر کې هورې
مغلي بند شوي هم کونډې بورې

مومند شينواري څه افریدی وو

واړو وهللي د يادو تـوـري

فدايي خان مظفر حسين د مۍ په اواخرو کې په ۳۰ محرم ۱۰۸۳هـ کال کې د لاهور نه د محمد امين کومک ته راوان شو له فدايي خان سره ډېره خزانه او دولت او ليکړ او قوت هم وو. خوشحال خان په دغه وخت کې په نظامپور کې وو، ځنکو غوښتل چې په فدايي خان حمله وکړي او خزانه يې لوټ کړي، خو خوشحال خان لا تر دغه وخته له مفلو سره په څرگند مخالفت لاس نه و پورې کې، نو ځنک يې له فدايي خان سره جنگ کولو نه منع کړ.

فدايي خان او پښتانه

فدايي خان چې د اباسيند نه راپورېوت، نو اشرف خان هجري د خوشحال ځنک زوی يې په خير آباد کې هر کلی وکړ او تر پښتور ورسره راغی. فدايي خان د اشرف خان نه د خيبر د واقعي پوښتني وکړې او اشرف خان ور نه د محمد امين د ماڼي او د پښتو د فتحي پوره تفصيل ورکړ. فدايي خان چې پېښور ته راوړسېد، نو لومړی کار يې دا وکړ چې ارباب مستجاب خان يې ونيو او بې گناه يې قتل کړ.

جادوانات سر کار د ايشر داس ناگر په حواله وايي، چې ارباب مستجاب خان فدايي خان په هغه وخت کې مړ کړ، چې څه

وخت فدایي خان د محمد امین کمک له پېښور ته راغی، خو خوشحال په خپل یو نظم د کلیات په ۹۲۱ مخ کې او د دیوان په دویمه برخه ۳۷۶ مخ کې اورنگ زب د مستجاب قاتل ښیي، خو غالباً خوشحال خان له دې کبله چې فدایي خان د اورنگزب یو افسر او مختار وو، نو ځکه د مستجاب خان د قتل نسبت هم اورنگ زب ته کېدی شي.

فدایي خان په دغه پېره چې محمد امین هم لا په پېښور کې و، څه ضروري انتظام وکړ او صرف یو مستجاب خان یې مړ کړ. بل څه غټ کار یې ونکړلی شو، البته د پښتنو حملې په خپله له دې کبله چې د خیر جنگ یو عادي جنگ نه و او څومره چې مغلي لښکرو ته تاوان رسېدلی و، د څه نا څه د ایمل خان لښکر هم تاواني شوی ضرور و او د هغه لښکر ترتیب او تنظیم هم طبعاً څه وخت غوښتنه، نو ایمل خان هم په خپلو چارو نښتی و او د خپل لښکر د تنظیم او خپل سنگر د استحکام او د خیر د ساتنې لپاره یې کوشنونه کول. په پېښور یې بله حمله په دغه وخت کې د سیاسي او حربي مصلحتونو په بنا مناسبه نه گڼله، نو ځکه فدایي خان ته په دغه پېره څه ورپېښ نه شو او نه یې د پښتنو د نورو برېښ ولید. وروسته به بیا محترم لوستونکي ولولي، چې فدایي خان بیا پښتونخوا ته راغلی دی، د پښتنو دلاسه یې څه لیدلي؟ فدایي خان څه موده پس بېرته هند ته لاړ او د مستجاب خان مومند ترونه زید خان او بل بوجه خان خوشحال خان ته د سلا مشورې لپاره ورغلل او خان یې ځنډې ته کړ. خوشحال خان هم خپلې کډې او واړه زاړه د اکوړې نه

چې د لاري په سر واقع دی، خوړي ته ولېږل او غوښته يې چې په مغلو د تنگ لار بنده کړي، خو د محمد امين په خاطر يې چې د هغه ښېگڼې يې په سترگو کې وې، څه عملي اقدام ونه کړ. په دغه وخت کې محمد امين اورنگزېب هند ته وغوښت او په گوجرات کې يې حاکم وټاکه او د هغه په ځای يې مهابت خان چې مخکې هم درې واري په پښتونخوا کې حاکم مقرر شوی و، د کابل صوبدار مقرر کړ.

مهابت خان او پښتانه

مهابت خان چې څه وخت پښتونخوا ته راغی، نو پخپل مغلي سياست کې يې بدلون وکړ او د جنگ جگړو په ځای يې پښتنو سره چل ول شروع کړ او سياسي منصوبي يې جوړې کړې. د مستجاب خان مومند ترونه يې راوغوښتل او د هغوی د لاسه يې وکړه او خوشحال خان ته يې ليکونه ولېږل، چې راشه، خو هغه سره ددې چې د مهابت چې يې پخوانی دوست هم و، خو وخت نازک و او د پښتنو مغلو په منځ کې څه اعتبار نه و. مهابت خان ته راغی که څه هم مهابت خان مخکې په نوښار کې د اشرف خان نه مچلگه اخيستي وه او هغه مهابت خان ته ډاډ ورکړی و، چې خوشحال خان به څه ورانۍ نه کوي، خو بيا يې هم سود ونيو او بهرام د خوشحال خان مشر زوی يې ددې کار لپاره مقرر کړ، چې هغه خوشحال خان چې په هغه وخت کې په لاچۍ کې و، تنگ کړي او د مغلو اطاعت

ته يې مجبور کړي او بهرام هم د منصب او سرداري ډېر لېواله و، په دغه ردالت يې گوتې پورې کړې، تر دغه وخته د خوشحال خان د مغلو په څرگند مخالفت شروع نه وه کړې او پخپله خپل پياض کې وايي:

د فساد فکر مې نشته خدای حاضر دی

خپل ساعت به تېروم عمر اخر دی

بهرام د مهابت خان نه کمک واخيست او د پلار په مخالفت پسې روان شو او د ذي قعدې په مياشت ۱۰۸۳هـ کال کې د بهرام او خوشحال خان په منځ کې جنگ جگړې وشوې او اخر د خوشحال خان تله درنه شوه. عابد خان د خوشحال خان زوی له دې امله چې مغل د خوشحال خان له بدو نه، نه کړاېده، په ۱۶ ذوالحجه ۱۰۸۳هـ کال کې په لارو (په) مغلو حمله وکړه او ۱۰ تنه يې مړه او څه مال يې ترې ولجه کړ او دغه د خوشحال خان او د مغلو د څرگند مخالفت ابتدا گڼلې شي. ورپسې عابد خان د عبدالقادر خان د خير آباد په کلا حمله وکړه او کلا يې فتح کړه او ډېر مغل يې مړه کړه او ټوپک اسونه يې ترې ولجه کړل او په پښتونخوا کې د مغل پښتون د مخالفت زور روان شو. هلته په خيبر او ننگرهار کې اېمل خان په خپل انتظام بوخت و او د خوشحال خان په مخالفتونو له مغلو سره د هغه مټ نور هم مضبوط شو.

اوس به محترم لوستونکي پوهېدلي وي، چي د خوشحال خان له مجاهدو نه د اېمل خان مجاهدات مخکي شروع شوي دي او هغه د منصب او نور څه په لالچ له مغلو سره نه دي جنگېدلي صرف په پښتونواله او پښتني غېرت د مغلو مقابلي ته راپاڅېدلي دي او دا لوی افتخار د اېمل خان په نصيب دی او

بس

مهابت خان لکه څنگه چي د خوشحال خان په مقابل کي خپل زامن ولمسول، همدغسې (ږي) د اېمل خان وراره عبدالرحمن او د دريا خان ورور قاتار خان هم غولولي او په لاس کي يې نيولي و او د منصوبنو او سرداريو طمعې يې ورکړي وي او ورسره يې د اېمل خان او دريا خان سره د سولي خبرې اترې شروع کړي لکه په دغه وخت کي چي د اېمل خان مومند او دريا خان افريدي يو ليک هم خوشحال خان ته ورسېد او له مغلو سره د سولي په باب يې مشوره ترې غوښتي وه. خوشحال خپل زوی اشرف خان د سولي د خبرو اترو لپاره خيبر ته ورولېږه، خو مکمله سوله ونشو. البته دومره وشوه چي د مهابت خان د ښه او نرم سلوک په وجه پښتانه دده په لار کي حایل نشو او دی په ۱۶ محرم ۱۰۸۴ هـ کال کابل ته تېر شو. که څه هم مهابت خان ډېر چلونه وکړه او له پښتنو سره يې دوکي ډاکي وکړي، خو په مغلي دربار کي د مهابت خان ناکامي ثابت شوه او اورنگ زېب لکه چي څنگه غوښتل، چي پښتانه به مهابت خان په زور تابع

کړې او په خيبر باندې د بادشاهي فوځ تللی وقار به دی په ځای کړې، خو مهابت خان په دې ښه پوهېده، چې د پښتو سره مقابلې څه داسې آسان کار نه دی او د هغه په نظر کې د محمد امین پرونی حشر هم موجود وو، نو مجبوراً یې له پښتو سره د مقابلې او قتال نه ځان ژغوره. د اورنگ زېب د مهابت خان دا روش خوښ نشو او په ۱۰۸۴هـ کال د شعبان په ۱۷ نېټه او د ۱۹۶۳ع کال د نومبر میاشت کې شجاع خان رعد او انداز بیګ او مهاراجه جسونت سنگ د جود پور راجه چې په دغه وخت کې په جمرود کې تهاپدار و، د پښتنو د وهلو لپاره مقرر کړ. شجاع خان د اورنگ زېب د شپږو جرنیلانو نه یو مشهور جرنیل و او د ۱۰۸۲هـ کال د دست نامیو په شورش کې یې ډېره میرانه کړې وه، بادشاه ورته د شجاع خان خطاب ورکړې و. د شجاع خان د تللو په وخت کې د تاریخ مرصع د وینا په قرار بادشاه دغه جرنیل ته یو خاص خلعت او مرصع چغه او په طلايي ساز و سامان جوړ یو عربي اس وروباښه او دده په منصب پښدي کې یې پنځه سوه سواره ور ډېر کړل او دده ټولو ملګرو ته یې نوروې او اسونه او د لوروې مرئیتې اعلیٰ بخشونه ورکړل او منصوبه یې ور ډېر کړل. اورنگزېب شجاع خان ته د پښتنو له وهلو سره له ډېرو اختیاراتو او واک وروښاره او دغه جرنیل په ډېر جوش او خروش او دب دېاو پښتونخوا ته د پښتنو د وهلو لپاره توره بمبل کړې راروان شو.

شجاعت خان رعد او د کړيې جنگ

څه وخت چې شجاعت خان اټک ته ورسېد، نو خوشحال خان له نوښار نه کور ته تلی و او شجاعت خان او جسوزنت سینگ ورته یو لیک ولیکه. په دغه لیک کې یې خوشحال خان ته توده سپړه دواړه لیکلي وو، یو پلو یې ورته د منصب او غیره طمعي وړ کړي وي او بل پلو یې ورته توره هم گواښلې وه، خو خوشحال خان ددغه لیک ښه غاښ ماتي او سپور ځواب ور کړ. شجاعت خان رعد او مهاراجه جسوزنت سینگ څه وخت په خیر آباد کې پاتې شو او د خوشحال خان د جنگ لپاره یې یو څه لښکر ولېږه او خوشحال خان هم خپل لښکر د جنگ جگړې لپاره تیار کړ، خو وروسته شجاعت خان د خپلې وظیفې احساس وکړ او دغلته (بې) د وخت ضیاع مناسب ونه گڼله. شجاعت خان صرف له ایمل خان مومند نه د محمد امین د انتقام اخیستلو لپاره مامور شوی و او دا نوري جنگ جگړې ضمني کار و. شجاعت خان فکر وکړ، چې ترڅو له ایمل خان سره جنگ ونه کړم، خپل قوت مخکې خورول نه دي پکار. په دغه عزم پېښور ته روان شو. له لوري دمې نه وروسته شجاعت خان کابل ته کوچ وکړ، خو د خیبر لاره یې پرېښوده او د مومندو په لار روان شو. هلته ایمل خان هم خبر شو او هغه خپل توریالی لښکر د مقابلې لپاره چمتو کړ او د جنگ لپاره مخي ته راوت او د شجاعت خان د لښکر مخه یې ونوله. اخر

د شجاعت خان مغلي لښکر د ايمل خان له پښتني لښکر سره په ۱۸ د ذيقعدې ۱۰۸۴هـ کال فروري ۱۴۷۴ع کال کې په کپي غاښي کې چې ۲۴۳۵ فټه اوچتوالی لري او د پېښور په شمال مغرب او د کابل د سيند نه شمال ته واقع د مومندو علاقه ده، دا دواړه لښکري مخامخ شوي او يو بل ته يې د خپلو تورو زورو وښود. د پښتني لښکر په مغلي لښکر کښې او نيزې د غرونو نه راخوړې کړې او بادشاهي فوځ په غڼو او ژاړو کې پټ شو او پښتانه هم لکه شپې بادشاهي فوځ په غڼو او ژاړو کې پټ شو او پښتانه هم لکه بازونه چې خپل ښکارونه کړي، په تېرو او څوکو ورته کېناسته. سبا بيا جنگ وښت او شجاعت خان ښه په مېړانه جنگ کاوه. په لومړي صف کې و، چې د پښتو يرغل پرې راغی او دده کار يې خلاص کړ. جسونت سينگ چې دا حال وليد د راجپوتو د پنځه سوو سورو يوه توپخانه يې د شجاعت خان امداد له ورو لېږله، خو پښتو د ايمل خان لښکر په هغو هم قيامت جوړ کړ او له پنځه سوو نه يوازې دوه سوه سواره پاتې شو او هغوی په تېښته خان خلاص کړ. نتيجه دا شوه چې شجاعت خان په جنگ کې مړ شو، بادشاهي لښکر کې ډېره مرگ ژوبله وشوه او جسونت سينگ په تېښته وتښتېد او پېښور ته يې ځان ورساوه.

دې ماتې د بادشاهي فوځ وقار ته ډېره صدمه ورسوله او د پښتو په زړونو کې په مغلو د حملې کولو جرأت او تحريص نور هم ډېر شو، لکه د ايمل خان ملگري دريا خان افریدی چې په نوبسار کې د خوشحال خان د فتحې او په کړپه کې د ايمل خان مومند د فتحې يې چې واورېدل، نو ناڅاپه يې په کوهات

د حملي کولو اراده وکړه او بي مصلحته د کوهاتي په کوټه د لوی اختر په مياشت ۱۰۸۴هـ کال کي ورغي، خو شېر محمد بنگين کلا ډېره ټينگه کړې وه او سخت جنگ وشو او سل تنه افریدي او د دريا خان مشهور غازي ورور تاتار خان پکي مړ شو او کلا فتح نه شوه.

حسن ابدال ته د اورنگ زېب راتگ

اورنگ زېب چي د خپل وفادار نوکر شجاعت خان له تباهي او مرگ نه خبر شو، ډېر متاثر شو او د پښتنو له وضعیت نه مشوش شو او اراده يې وکړه، چي د پښتنو د کړواولو لپاره پخپله اورنگ زېب د پښتونخوا بريدونو ته راشي او حالات له نژدې نه وگوري. د محرم په مياشت ۱۰۸۵هـ اپريل مياشت ۱۶۷۴ع کي پخپله اورنگ زېب توري ته لاس کړ او حسن ابدال ته راوان شو. اورنگ زېب مغلي بادشاه حسن ابدال ته راغی، په دغه وخت کي په ننگرهار او خواو شا کي د اېمل خان لښکر ښه په قوت کي و او په مغلي لښکرو يې تقريباً بری و. خوشحال خان په اخر د محرم ۱۰۸۵هـ کال کي له خوري نه تيرا ته د دريا خان افریدي د ورور تاتار خان د مړيني د فاتحي لپاره روان شو. د صفری مياشت يې په لار کي تېره کړه او په غره د ربیع الاول ۱۰۸۵هـ کال کي ميدان ته د سند په لار ورسېده. ميدان د تيرا زړه دی او د قمبر خېلو، زخه خېلو، ملک دين خېلو، ادم خېلو گډه ملکيت دی. په لار کي (يې)

خوشحال خان، ملک احمد او ملک حسن او ملک جندل ډېر عزتونه وکړه او په تیرا کې یې ډېر وخت تېر کړ او هم دغلته لاهور ته د اورنگ زیب له راتګ نه خبر شو. خوشحال خان د خپلو جذباتو اظهار پخپل دې لاندې نظم کې داسې کړی دی:

نظم

چې په خوا خاطر نه، هسې عیان شي
ځینې څه چارې پیدا په دا جهان شي

په لاجسی، په جوتړه وگرځېدلېم
اوس مې گشت د افریدیو په میدان شي

لکه باز په یو غره گرځي بل ته گوري
بیا زما نظر د سوات په کوهستان شي

د مغل منصب مې پرېښو هسې خوښ یم
لکه خلاص له لویه بنده بندیوان شي

دا نلادړه عقیده لکه زما ده
لاعجب که بل پیدا هسې افغان شي

که مې چپرې ننگیالی په لاسو کېوزي
پرې به لرې دا زما د زړه ارمان شي

و مغل وټه به هسې کار ښکاره کړم
چې راضي راڅخه روح د فرید خان شي

اورنگ زبب بادشاه زړه ډک په لاهور راغی
گوره گانده به څوک وړان څوک به ودان شي

په جهان د ننگيالي دي دا دوه کاره:
يا به وخوري ککړی، يا به کامران شي

د بازارونو، د کارغانو مصاف وینم
تر دا مینځ به یې د وینو رود روان شي

عاقبت به خدای ظفر کا د بازارانو
تار په تار به آواره واړه کارغان شي

د موزمو مړنتوب په لیکر نه وي
مټ یې هر کله یوازې په خپل خان شي

ازادي نسر بادشاهیه لا تېری کا
چې د بل تر حکم لاندې شي زندان شي

چې و کار نه یې حبران دي دا خو لږ دی
ډېر عالم به و خوشحال و ته حبران شي

دريگ زېب سره د ډېر زور او قوت او بې شماره ليکړ په ايل د جولای ۱۶۷۴ع کال ۲ ربيع الثاني ۱۰۸۵هـ کال حسن ابدال ته چې د پېښور او راولپنډۍ په منځ کې له پېښور ۲۰ ميله په لمر خاته او له راولپنډۍ نه په ۷۷ ميله لمر پرېواته واقع دی. بادشاه هلته چوڼۍ جوړه کړه او دېره شو او د پښتنو د وهلو او له ايمل خان نه د انتقام اخيستلو په ترتيباتو يې لاس پورې کړ. ايمل خان هم د تاتار خان فاتحي ته تېرا ته روان شو او خوشحال خان ته هم د سوات د ملکاتو ليکونه راغلي وو او مخکې يې د هغه ليکونو محتويات ايمل خان او دريا خان ته بنډولي وو. خوشحال خان د سوات د تگ اراده کړې وه. (د) افریدو په بازار کې خوشحال خان ايمل خان دواړو سره وليدل او سلا مشورې وشوې. د خوشحال خان د تگ بندوبست وشو او خوشحال خان سوات ته د مومندو په لار روان شو او د ايمل خان په وينا او پخپله مومندو خلکو ددغه نوميالي مېړه ډېر عزتونه او مدارونه وکړه. لکه پخپله خوشحال خان چې وايي مومند ما ډېر ښه خلک وليده، په تېره د نظر مومند او د هغه د زوی کمال خان (چې په غلطۍ کې يې ورور ليکل شوی) د خوږو د قوطۍ کلي د اوسېدونکو مومندو د مېلمستيا يې ښه ستاېنه کړې ده. خوشحال خان سوات ته لاړ او ايمل خان تېرا ته د تاتار خان فاتحي له امله دريا خان ته ورغی، خوشحال خان د څڅويي په لار ډکې ته، چې د مومندو علاقه ده ورسېد. شپه يې په ډکه او سبا ازادو مومندو ته روان شو او په لاره کې يې خلکو هر کلي او ښي مېلمستياوې وکړې او سوات ته ورسېد.

د اورنگ زېب فوځي او سياسي فعاليتونه

اورنگ زېب د پښتنو د مقابلي لپاره جنرال افر خان پير محمد چي په دکن کي و او مخکي يې د يوسفزو په جنگ کي ډيري توري کړي وې، راوغوښت. د خافي خان د وينا له کراهه چي افر خان د درېو مياشتو منزل په څلوېښت ورځو کي وکړ او د اورنگزېب حضور ته يې ځان راوړساره او بادشاه ترې ډېر خوښ شو او د پښتنو د وهلو لپاره يې د ډېرو اختياراتو سره مقرر کړ. بادشاه که يو پلو له زور او فوځي قوت نه کار اخيسته، نو بل پلو يې سياسي دامونه هم خورول. (په) پښتنو کي به يې چاته انعامونه، چاته منصوبونه او چاته نور لالچونه ورکول لکه چي جادونات سرکار ليکي، چي په دې طعمو او اسرو ډېر خلک لکه د يوسفزو د باکو خان زوی او د خوشحال خان زامن او ځيني افرېدي چي له بادشاه سره يې د اېمل خان

د وژلو وعده هم کړې وه، بادشاه ته تابع شوي و، خو ايمل خان او دريا خان او د دوی بل قومي ملگری خوشحال خان په خپل عزم او اراده ټينګ ولاړ وو او د هغوی عشق او علاقه او يوازينی مينه د پښتنو آزادي وه او بس او د مغلو په مقابل کې په کامله ايماندارۍ او ټينګ عزم او اراده او پښتني تصميم ولاړ وو او هغوی په دې پوهېدلي وو لکه خوشحال خان چې وايي:

بله هيڅ ليدله نه شي په دا مېنځ کې

يا مغل د مينځه ورک، يا پښتون خوار

جرنيل اغر او پښتانه

د اغر د لفظ هجاوي مآثر الامراء او منتخب اللباب (ا غ ر) ليکلی دی. مآثر الامراء وايي چې دا د يوې قبيلې نوم دی، چې د يافث بن نوح له نسله ده او په منتخب اللباب کې وايي، چې دا د يو ترکي قبيلې نوم دی او د اغر معنی په ترکي کې درانه وزن ته وايي.

اورنگ زيب اغر خان سره له ډېر ساز و سازمان او نصرت خان او ميرزا سلطان او نورو اميرانو ښه ميداني ځوانان د پښتنو د وهلو لپاره مقرر کړه او دوه لکه نقدي روپۍ يې هم ورکړې. اغر خان راغی او له پېښور نه جمروود خوا ته روان شو، چې د هغه ځای پښتانه ووېروي او تېښته وکړي. د شپې پرې د مومندو د ځينو مشرانو په وينا پښتنو حمله وکړه، خو اغر خان له مخکې نه خبر و او مدافعه يې وکړه او د مومندو لښکر بری ونه موند او

ډېر سړي ترې پاتې شول.

خافي خان مغلي مورخ خو ډېره مبالغه كوي وايي، چې اغر خان دري سوه مومند مړه كړل او دوه زره يې بنديان كړل، خو دا خبره حقيقت نه گڼله شي، ځكه چې په دغه حمله كې اېمل خان نه و او نه په دغه لېښكر كې د غره مومند چې د اېمل خان د لېښكر روح روان وو، شامل شوي وو. لكه چې وايي دغه همدغه د خواواوشا مومندو حمله كړې وه او مغل د هغوي له حركت نه خبر شوي وو او ښه بندوبست يې كړی و، نو ځكه يې ډېر قاورانه د مومندو لېښكر ته وایول.

اغر خان له دغه جنگ نه پس بېرته پېښور ته وگرځېد او بادشاه ترې ډېر خوشحاله شو او خلعت انعام يې ورته راوېږه او دده منصب يې هم وروډېر كړ او په دغه وخت كې اورنگ زېب خېل زوی شهزاده محمد اكبر د پښتنو د وهلو لپاره مقرر كړ او اسد خان يې هم ورسره كړ او ډېر خلغونه عربي، عراقي او غرځني اسونه او په زرو چاواځيان يې ورته وركړل او اسد خان ته يې هم خلغونه او اسونه او اتيان وروښل او امر ورته وشو، چې تاسې د كوهات په لاره كابل ته لاړ شئ. شهزاده ته دغه خلغونه او انعام په اواخر د ستمبر مياشت ۱۶۷۴ع كال ۲۴ جمادي الثاني ۱۰۸۵هـ كې وركړه شو او دی كابل ته د كوهات په لار روان شو، خو څه خاصه كاميابي يې ونه كړه او د خوشحال خان د وينا په قرار خپلې ارادې ته يې عملي جامه وانه غوښتله. بادشاه ته ډېر تشوېش وړېښ و او پوهېده چې د خيبر لاره خلاصېده څه اسان كار نه دی او نه يې د شهزاده په

فوځ دا باور و، چې څه خاصه کاميابي به گوندې وکړې شي، نو فدایي خان يې د مهابت خان په ځای د کابل صوبدار مقرر کړ او ډېر ساز و سامان يې ورته ورکړ او او د بختاور خان په واسطه يې ورته خبر ورکړ، چې څه وخت خيبر ته ورسې، نو د فوځ يوه ډله به مخکې وي او بله به ورپسې وي، هغه مخکې چې څه لار لاره شي، هغه دې مورچه ونيسي او دا بله شاته ډله دې ورمخکې شي، مدعا چې په ښه ترتيب مخکې لاړ شي او د پښتنو د ايمل خان د لښکر له حملو نه بچ شي. فدایي خان د رجب په ۷ کال ۱۰۸۵هـ اکتوبر ۱۶۷۴ع کې بادشاه ددغه کار لپاره مقرر کړ.

د فدائيي خان دويم ځل راتگ

فدائيي خان له پېښور نه لم گودرته چې د پېښور په جنوب مغرب ۹ ميلو کې واقع دی، د سپايي افریدو علاقه ده راغی او څو مياشتې يې هلته تیرې کړې. يو وار خو يې څه مغل او څه خټک او بنگين راغونډې کړل او د افریدو په ادم خپلو يې حمله وکړه، خو د پښتنو دلاسه دغه د فدائيي خان لښکر داسې مات شو چې ايله يې په خير اباد مخ راستون کړ. بل وار يې د افریدو د وهلو لپاره يو ښه زورور لښکر تېرا ته ولېږه او ان د تېرا د دوه نوي پورې چې د پېښور په جنوب مغرب ۵۰ يا ۶۰ ميله لرې د کو کې خپلو علاقه ده، د فدائيي خان لښکر ورسېد او هلته يې له اور کزو سره هم جرگې مړکې وکړې، خو دغه لښکر په تېرا کې ټينگ نه شو او د پښتنو د حملو له کبله زر بېرته په شا کېدو

ته مجبور شو او واپس په شا شو او لم گودر او جمرود ته راغی. ايمل خان او دريا خان هم هغسې په خيبر کې د سکندر سد جوړ کړی و او هېڅوک په دغه لاره ورتللی نه شو او د خيبر دره چې له ۱۰۸۳هـ نه په مغلو تړل شوې وه، هېچا نه شوه پرانستلی او د فدایي خان په مقابل کې يې خپل لښکر نور هم تقويه کړ.

په دغه وخت کې د اورنگ زېب له خوا فدایي خان ته سخت حکم راوړسېد. بادشاه امر کړی و، چې يا خو د خيبر لاره خلاصه کړه او يا مړ شه! مجبوراً له ناکامه فدایي خان کابل د تگ اراده وکړه، خو په خيبر کې د ورتلو وسه د چا وه؟ د خوشحال خان د وينا په قرار څه جنگ جگړې وشوې، خو فدایي خان د خيبر له لارې نه د ايمل لښکر لرې نه کړی شو او د خيبر په جنوب خوا د بازار او څڅوږي لاره يې ونيوله او په پټه او څنگ د پښتنو له لښکر نه ننگرهار ته تېر شو. که څه هم خافي خان مغلي مورخ په ډېر آب او تاب په خيبر کې د مغلو د لښکر د کاميابو يادونه کوي او وايي چې جرنيل اغر خان په مخکې و او پښتني لښکرو ته يې ماتې ورکړه او حتی وايي، چې د پښتنو يو قومي څلوېښت زره لښکر په اغر خان باندې په جمرود کې حمله وکړه، خو اغر خان داسې مات کړه چې مړي او ژوندي ترې پاتې شو او دوی وتښتېدل. اغر خان چې د بادشاه حضور ته د خپلې فتحې ليک ورلېږه، نو هغه ورته د خپل لاس ليکلی د تېغ بندۍ توپيز او مومياني او نور خلعونه راوېږل او په منصب يې سرفراز کړ، خو ورسره خافي خان ددې حقيقت

اظهار هم کوي، چې د فدایي خان او اغر خان به خيبر د
 ورنږېدو قوت نه و، د بازار او څڅويي په لار ننگرهار ته لاړل
 او پېتانډه سره د شکستونو بیا په خيبر کې په ډېر لوی شمار
 راټول شوي وو او د خيبر لاره یې بنده کړې وه فدایي خان
 چې جلال آباد ته ورسېد، اغر خان او مراد ولي سلطان (بې) له
 پنځه زره لښکر سره هم هغته پرېښوده او دی د جگدلي په لار
 کابل ته لاړ. اغر خان له پښتنو سره جنگ جگړې وکړې او د
 کابل د لارې د خلاصون لپاره یو واري گندمک ته ورغی.
 خافي خان خو ډېره مبالغه کوي، وايي چې څلوېښت زره
 سورو او پیادو پښتنو په اغر خان حمله وکړه او د جگدلي لار
 یې خلاصه کړه، خو دا خبره ځکه حقیقت نه لري، چې بېرته
 فدایي خان د کابل نه راته، نو دغه لار پښتنو بنده کړې وه او
 لکه پخپله خافي خان چې وايي فدایي خان چې له کابل نه
 راته، نو په لار کې له جگدلي څخه پښتنو ورته تاوانونه واورول.
 وايي چې د ځينو مخالفینو د وینا له کبله فدایي خان د خپل
 لښکر په مخکې د اغر خان په ځای یو عرب جرنیل وړاندې کړ،
 چې پښتنو په جنگ کې هغه جرنیل زړ مړ کړ او مغلي لښکر ته
 یې ډېر تاوانونه واورول او فدایي خان چې وارخطا شو، نو زړ
 یې اغر خان ته خبر ورکړ او هغه راغی او کمک یې ورکړ.
 خافي خان وايي چې پښتنو دومره گټې وورولې چې لار یې
 بنده کړه او د بادشاهي لښکر حال یې بد کړ، خو اغر خان لار
 پرانېستله او فدایي خان پرې راټېر شو. خافي خان دا پاس
 چگونډه او جگړې لیکي، خو تاریخ او نېټه یې نه ده لیکلي، خو

جاذونات سر کار له کابل نه د فدایي خان راتگ د ۱۶۷۵ع کال
 اوایل ۱۰۸۶هـ کال پسرلی لیکلی دی او سرکاري مؤرخ محمد
 خان هم دغسې لیکي. پس له دینه په ننگرهار کې چې د ایمل
 خان او اغر خان په منځ کې وږې غټې متعددې جگړې شوې
 دي، خو په ننگرهار کې مغلو پوره خپل کنترول قایم نه شو
 کړلی او تل په جنگ جگړو اخته وو. په دې حال کې اورنگ
 زېب د ایمل خان د وهلو او د مومندو غازیانو د مغلوبولو لپاره
 یو بل لښکر په ربیع الاول ۱۰۸۶هـ، جون ۱۶۷۶ع کال کې د
 مکرم خان او میر محمد اسحق خان او شمشیر خان او میر
 محمد یعقوب خان د شیخ میر د زامنو، د سید امیر خان
 خوزمي د ورورونو په مشرۍ، کې د مومندو په لار مقرر کړ. دغه
 لښکر په ډېر مغرورانانه اندازه مومندو ته راغی او ایمل خان او د
 هغه ننگیالي ملگری دریا خان هم دغه زورور لښکر د مقابلي
 لپاره ور مخکې شو او د دواړو مغل پښتني لښکرو د مومندو په
 خپس کې سره مخامخ شوې او سخت جنگ جوړ شو، چې په
 نتیجه کې یې شمشیر خان لکه چې ویلی شي دریا خان مړ کړ
 او مکرم پخپله هم زخمي شو او مغلي لښکر ته ډېر تاوانونه
 واوښتل او په ماتې د باجوړ پلو د باجوړ ټاټه دار عرب خان ته
 وروتنېدل او ډېر مړي او ژوندي ترې په میدان کې پاتې شول
 او د ایمل خان تورپالي لښکر یوه بله څرگنده فتح وکړه او د
 اورنگ زېب په زړه یې بل داغ کېنود.

له پورتني واقعي نه معلومېږي، چې دریا خان افریدي هم د
 خپس په جنگ کې گډون کړی و. مستعد خان سرکاري مؤرخ

وايي، چي بادشاه په ۲۷ ربيع الاول ۱۰۷۶هـ او اخر جون ۱۶۸۵ع کال کي (په) خاپښ کي د مغلي لښکر د ماتې او د شمشير خان له مرگ او د مکرم خان له زخمي کېدو او نور مغلي لښکر له شکست او ماتې او تېښتې نه خبر شو، نو ډېر په قهر او غصېد شو په ډېر شرم د ربيع الاول ۱۰۸۶هـ کي بخشي الملک سربلند خان يې سره د يو قوي فوځ او ساز و سامان او له نهه زره سورو سره د پښتنو د وهلو لپاره مامور کړ او هريز خان يې د جگندې ټاټه دار او فراق خان يې د لغمان ټاټه دار او اغر خان يې د جلال آباد ټاټه دار او الله داد خان يې د لنډي خانې ټاټه دار مقرر کړ او خنجر خان ته يې فوځداري ورکړه.

په دې منځ کي د پښتنو - مغلو جنگ جگړې روانې وې او ايمل خان تورپالي مېړه او ننگيالي پښتانه خپل لښکر تل تيار او آماده ساته او په هر ځای او هر چېرته به چي ضرورت و، په مغلي لښکرو به يې حملې کولې او د مغلو مقابلې ته به په ډېره زړورتيا ورمخکي کېده او په اکثر و مقابلو کي به يې مغلي لښکرو ته ماتې ورکوله. ورپسې په جمادي الثاني ۱۰۸۶هـ کال کي اورنگ زېب ته بل خبر ورسېد، چي پښتنو هريز خان د جگندې ټاټه دار سره له خپله زويه او نورو سورو مچ کړ او عبدالله خان خوشکي د بزرگ ټاټه اړ د اوتمانخېلو په علاقه کي له پښتنو نه وپېښېد او ماتې يې وکړه او ډېر ملگري يې مچ او قيد شول.

په دغه وخت کي خوشحال خان په برمول کي و، چي له ميدان نه مخ په شمال ۲۵ ميله لري د يو ځای نوم دی او هلته

يو کلی دی، چي کوهی ورته وايي او اکثر خلک دغه دواړه نومونه يوځای داسې اخلي وايي کوهی برمول دغلته خوشحال خان يو اوږد نظم ويلي دی او په ايمل خان پسې د اورنگ زېب پله پسې فوځونه لېږل او د ايمل خان د غزاگانو د تسلس مفصل ياد پکې شوی دی او هغه مشهوره قصيده د خان په نظمونو کې ډېر شهرت لري. که مغلي فوځونو د خپل مخکې تگ کوشش کاوه او ايمل خان او دريا خان خپلې تورې د مغلو په وينو رتگولې، نو خوشحال خان هم کړاړ نه و ناست او په خپله توره او قلم يې د مغلو مقابله کوله او خپله پښتني وظيفه يې اجرا کوله او پښتني پټ، سيالي او خپل غېرت او د پښتونولۍ ننگ يې څر گنداوه. که څه هم خوشحال خان د ډېرو مصاېبو له کبله ډېر مشکل ژوند تېراوه، خو له خپله هوډه نه په شا کېده. دلته د خوشحال خان هغه مشهور نظم چې په برمول کې يې د جمادي الاول ۱۰۸۶هـ کال کې ويلي دی، محترمو لوستونکيو ته وړاندې کوو:

نظم

بيا له کومه راپيدا شو دا بهار
چې په هر لوري يې ملک کړ لو گلزار

ارغوان دې ضميران سوسن ريحان دی
يا سمن دی نسترن نر گس گلزار

د پسرلي گلونه ډېر په هر هر رنگت شته
ولې سره لاله دي لا په کې اوڅار

جونه موټي موټي گل ږدي په گريوان کې
د ځوانانو گلدستي دي په دستار

مغني په چغانه ليندۍ کېږده
په نغمو په پردو وغواړه هر تار

سافي راشه ډکې ډکې پيالې راکړه
چې د ميو په مستۍ کې شم سرشار

پښتو زلميو بيا لاسونه سره کړه
لکه باز منگولي سري کا په خپل ټيکار

سپينې توري يې گلگوني کړې په وينو
په اهډا کې شگفته شو لاله زار

اېمل خان دريا خان دواړه مرگت يې مه وي
هېڅ قصير دواړو ونکړ واور په وار

د خيبر دړه يې سره کړله په وينو
په کړپه يې هم روان کړ د سو کار

تر کړيې تر باجوړه سمې غرونه
په لرزه په زلزله شول بار په بار

په هغه لوري چې کبړي پنځم کال دی
هره ورځ د سپینو تورو خرېهار

چې په دا لوري زه راغلم حېطه شوم
زه مرداد یم که دا خلق دي مرداد

په لښکر لښکر نارو شوم ورته ستړی
دا کاڼه راته نه مرگ وايي نه ځار

چې احوال د یوسف زیو را معلوم شو
لواغرو ماته بڼه و، نه د مغار

درست پښتون تر کندهاره تر اټکه
سره یو د ننگ په کار پټ او آشکار

گوره څو جنگونه وشو په هر لوري
ولې هېڅ د یوسفزیو نشته عار

اول جنگ د لوړې شاد تاتر وو
چې څلوېښت زره مغل شو تار په تار

خویندي لوفه يې بندي، د پښتنو شوي
اس، اوښان، هاتيان ولجه قطار قطار

دوړم جنگ مير حسيني په ددواوه کي
چي يې سرو ټکېده لکه د مار

بيا له پسه د نوښهر د کوټ جنگ و
چي مي وکښن تر مفلو خپل خمار

بيا له پسه جسونف سنگ، شجاعت خان وو
چي اېمل يې په گنداب وايست د مار

شپږم جنگ مکرم خان شمشير خان دواړه
چي اېمل کړه په خاښ کي تار په تار

چي زما په ياد دي لوی جنگونه دا دي
د هلكو په هر لوري نشته شمار

همېشه فتح نصرت دی لا تراوسه
پس له دا ده ييا تکیه په کړدگار

اورنگ زېب راته يو کال وشو چي پروت دی
په صورت حيران پريشان په زړه افکار

کال په کال امريان دي چې پرېوزي
چې طوفان شولې لښکرې کوم يې شمار

خزانې د هندوستان دي راخوړې شوې
سره مهران دي ننوزي په کهسار

بله هېڅ ليدله نشي په دا مېنځ کې
يا مغل له مېنځه ورک يا پښتون خوار

پښتانه چې نور څه فکر کا نابوه دي
بې د توري خلاصۍ نشته په بل کار

پښتانه په توره ښه دي تر مغلو
که په پوهه پښتانه وي څه هوښيار

افريدي، مومند، شينواري گوره څه کا؟
د مغلو لښکر پروت په نگرهار

مرگ زما په پوهه ښه تر دا ژوندون دی
د عزت سره چې نه وي زېست روزگار

همېشه به په جهان کې ژوندی نه وي
د خوشال خټک به پاتې شي يادگار

د درېيمې خور اول کال د غفو^{۱۰۸۶} و
ما چي وي په برمول کي دا اشعار

د جمادي الثاني لومړۍ نېټه ۱۰۸۶هـ ق کال خوشحال خان ته
د يوسف زو په علاقه کي مختلف مشکلات ورپېښ شول او د ټولو
نه مهم د مغلو اجتنانو د خوشحال خان په خلاف په يوسف زو
کي دا اواز خوره کړه، چي د خوشحال خان عقايد د اخون
دروېزه د ليکلي کتاب مخزن الاسلام په خلاف دي. اخون دروېزه
د اکبر مغلي بادشاه همعصر و او د سيد علي ترمذي رحمه الله
عليه مشهور په پير بابا مريد و او لکه مخکي چي ويل شوي دي،
اکبر بادشاه د روښانيانو په مقابل کي استعمال کړی و.

د اخون دروېزه يوه مريد او د مغلو ايجنت شيخ ميا نور
يوسفزي د خوشحال له کمک نه منع کړل او اخر له خوشحال
خان سره يې يوه مناظره وکړه، چي خوشحال خان په ديني
دلايلو او د خپلي وينا په قوت شيخ ميا نور پېر کړ او د شيخ ميا
نور هغه ماموريت يې چي د مغلو حکومت ورته ورکړی و،
خلکو ته خر گند کړ. اخر شيخ ميانور مجبور شو او يوسف زو ته
يې وعده ورکړه، چي بيا به داسي نه کوي. په دغه وخت کي
اورنگ زېب ملفت خان مېر ابراهيم حسين د اصالت خان زوی
د گنج علي خان د علي مردان خان د زوی په خای د لنگر
کوټ فوځدار مقرر کړ او ملفت د خوشحال خان د محسن
اصالت خان زوی و.

ورپسې په ۱۰۸۶هـ کال په ۱۵ د شوال او اخر د ستمبر ۱۶۷۵
ع کال کي شهشاه اورنگ زېب بېرته په حسن ابدال کي د يو

کال تېرېدو او ناکام کوششونو نه پس ډيلي ته روان شو. خو ورځې يې په کال باغ کې تيرې کړې. په ۱۵ ذی القعدة ۱۰۸۶هـ کال کې لاهور ته ورسېد. په ۱۹ ذی الحجه ۱۰۸۶هـ کال اوایل مارچ ۱۶۷۰ له لاهور نه روان شو، په ۲۲ محرم ۱۰۸۷هـ کال پانځت ته ورسېد.

مورخ مېنو کي ليکي، چې بادشاه هېڅ کاميابي ونه کړه او ناکام بېرته لاړ. خوشحال خان هم پخپله هغه مشهوره قصيده کې چې په جمادي الاول ۱۰۸۶هـ کې په برمبول کې ويلې ده، وايي چې بادشاه خاورې په سر ناکام بېرته هند ته ستون شو، خو جادونات سر کار د مېنو کي او خوشحال خان په خلاف وايي چې څه وخت بادشاه بېرته هند ته، نه په دغه وخت کې دده او دده ملگرو پله درنه وه او حالات ډېر ښه شوي وو، خو مونږ چې قياس کوو او حقيقت ته گورو، نو مغلو څه خاصې کاميابۍ نه وې کړې او تر دغه وخت د پښتنو او په تېره د اېمل خان پرله پسې فتحې وې او په مومندو، خيبر او لنګرهار کې جگړې روانې وې او اکثر د پښتنو په گټه وې. البته پښتنو لنکرو د مغلي زورور لنکر په مقابل کې نور پېش قدمي وټکړې شوه او خپل حدود يې ساتل، نو ځکه مونږ ويلی شو چې اورنگ زېب څه مهمه کاميابي نه وه کړې او که جادونات سر کار دغې ته کاميابي وايي، چې اورنگ زېب حسن ابدال ټينګ کړی و، نو ودې شي مونږه يې هم ورسره منو، چې اورنگ زېب يو کال په حسن ابدال کې اډه واچوله او ډېرې پيسې او لنکر يې په پښتنو پسې خورې کړې، خو پښتانه يې مغلوب نکړی شول او نه يې په بدو رشوتونو پښتانه رام کړی شول.

ملفت خان او پښتانه

ملفت خان لکه مخکې چې وویل شو، د اصالت زوی و او اصالت خان د خوشحال خان ډېر سکن دوست و او له اصالت خان سره د قطغن او بدخشان په سفرونو کې خوشحال خان ملگری و او (د) اصالت خان په خوشحال خان ډېر احساساتونه بار وو، نو له دغه امله ملفت خان له ننګر کوټ نه خوشحال خان ته ولیکل چې ته د یوسفزو له علاقې نه زما په لحاظ لاړ شه او د خټکو علاقې ته ووځه. خوشحال خان هم هلته څه خاصه کامیابې نه وه کړې او بل یوسف زي هم د خپلو فصلونو په راټولولو بوخت وو او لښکر یې ونکړی شو، نو خوشحال هم ددغه دوو مهمو عاملو له کبله د یوسف زو د علاقې نه د خټکو علاقې ته لاړ.

ملفت خان خپله دا کار گذاري او دده په خیال دا گټه او فتح بادشاه اورنگ زېب پاشاه ته ولیکله، چې خوشحال خان ما خپل وطن ته وشاړه او د یوسف زو علاقه یې خوشې کړه. اورنگ زېب په دې خپه شو او ملفت خان ته یې ولیکل، چې دا خو تا ډېره سهوه او خطا وکړه. خوشحال له خپل قوم نه

لرې ښه و، اوس بيا کوشش وکړه، چې خوشحال خان بېرته د يوسفزو علاقې ته راشي او د خټکو علاقه خوشې کړي. خوشحال خان له خپلې قبيلې نه لرې ښه دی. ملتفت خان همدغسې خوشحال خان ته وليکل، چې ته بېرته د يوسفزو علاقې ته راشه، خو خوشحال خان دا ونه منله او ځواب يې ورکړ، چې زه خو څه وړ کوئې نه يم، چې ستا په خوله به کېنم. پاڅم، زه خپله اراده او عزم لرم او په خپل فکر کار کوم. خوشحال خان خپل ټول قوت دې ته متوجه کړ، چې له شېر محمد بنگش نه د کوهانې د جنگ بدل واخلي او د هغه اقتدار چې د مغلو د فايدې لپاره دی مات کړي، نو خپل لښکر يې تيار کړ او د شېر محمد او مغلو مقابلې ته روان شو. شېر محمد هم تياری وکړ، دواړه لښکرې په ۹ د ذوالحجه ۱۰۸۶هـ کال کې په گڼت کې چې له کوهانې نه ۱۵ ميله مخ په لمر خاته پروت دی، مخامخ شوې او سخت جنگ وشو او پخپله خوشحال خان هم پکې زخمي شو او شېر محمد هم له آس نه لاندې وغورځول شو او څلور څلوېښت خټک پکې مړه شول او جنگ له دې کبله چې دواړو خواوو خپل مړي زخميان په ځای کړل، څه خاصه فتح ونه شوه. خوشحال خان ددغه جنگ په نسبت يو نظم ويلی دی، وايي:

که زه روغ په ځای ولاړ وی غليم څه و

د پړهار په کار مې درسته وېراني وه

چې بې زخمه له ميدانه ځي نامر وې

زه زخمي لایم د ځان نگهباني وه

د خوشحال اختيار تر واړه بڼگين تېر دی
که څه ننگه د خټک د کر لاني وه

سره ددي ټولو چالونو فریونو د مغلو څه خاصه کامیابي
نصیب نه شوه او اخر اورنگ زېب بیا مجبور شو، چي د پښتنو د
اوضاعو د کړاولو لپاره خپل مشر زوی شهزاده محمد معظم
پښتونخوا ته مقرر کړي. لکه په ۱۷ د برات ۱۰۸۷ هـ کال کي
محمد معظم د پښتنو د وهلو لپاره مقرر شو او اورنگ زېب ورته
د شاه عالم بهادر خطاب ورکړ او ډېر انعامونه اکر امونه، بي
شماره خزاني او دولت او د جنگ ساز و سامان يي ورته ورکړ
او ډېر لوی امیران يي ورسره انتخاب کړه. اورنگ زېب د
شاه عالم په سفارش د اعظم خان کو که (فدایي خان مظفر
حسین) په ځای میر خان میر د خلیل الله خان زوی چي مخکي
له منصبه برطرف شوی و او بیا په رمضان ۱۰۸۵ هـ کي ورته چهار
هزاري منصب او د امیر خان خطاب ورکړی شوی و، په محرم
۱۰۸۸ هـ کال کي د کابل صوبدار مقرر شو.

شهزاده شاه عالم او شهزاده

څه وخت چي شهزاده محمد معظم شاه عالم له اتک نه
راوړیوت، نو د امیر خان په واسطه يي له خوشحال خان سره
خط کتابت شروع کړ. امیر خان خوشحال خان ته ولیکل، چي
ته راشه او په مغلي حکومت کي به ستا د حیثیت او عزت برابر
مقام درکړی شي لکه مخکي چي وېل شوي دي اصالت خان د

امير خان تره د بلخ او بدخشان په خدمتونو کې د خوشال خان مشر او مهربان ملگری و او په خوشحال خان د هغه تره امير خان د احسان له کبله اثر و. خوشحال خان ورته خواب ور کړ، چې د مغلو نوکري هم نه کوم او له تاسو سره بد هم نه کوم، خو امير خان خپل کوښښ پرېښود او اخر يې خوشحال خان ته وليکل، چې مونږ غواړو چې د مغلو او پښتنو په منځ کې څه سوله روغه راشي، نو په دغه نسبت خوشحال خان هم مجبور شو او شهزاده ته د خبرو لپاره پېښور ته راغی. په دغه وخت کې امير خان مخکې جمرود ته تللی و. خوشحال خان د شهزاده سره هلته هم لاړ او خپل دوست امير خان يې وليد. امير خان خوشحال خان ته د کابل د تگ او له نورو پښتنو سره د سولي د خبرو لپاره وويل. خوشحال خان له تاللو نه معذرت وغوښت او بېرته لاړ او امير خان او شهزاده مخ په کابل روان شول.

عارضي سوله

شهزاده او امير خان چې پښتونخوا ته راغلل، دغه وخت په پښتونخوا کې ډېره پرېشان حالې وه، څه موده بارانونه نه وو شوي، وچکالي راغلې وه، د خلکو فصلونه هم نه وو شوي او قحط و. بل طرف ته پښتنو د څو کاله پرله پسې جنگ جگړو او د مغلي بااقتدار سلطنت سره مبارزه څه اسان او عادي کار نه و او نه پښتنو ته څه فرصت په لاس ورغلی و، چې د خپل خوراک ځښاک مدارک يې لټولي وي او د موقعيت په لحاظ

پښتنو سره بل خټوک گاونډی مملکت هم نه و، چې دوی نري
امداد اخيستی وی. که یو پلو به یې جنگ کاوه، نو بل پلو به
یې د خټې د کفاف سودا هم وه. بله مهمه خبره دا هم وه چې
مغلو بې شماره پیسې ولگولي او پښتنو ته یې ډېر کورني
اختلافونه هم راوړاندي کړه او له امیر خان سره د خوشحال
خان دوستي هم وه او پخپله د امیر خان د هغه وخت او د
شهرزاده مصلاحانه وضعه ددې سبب شوه، چې پښتانه یعنې
خوشحال خان او ایمل خان دوی سره جنگ جگړې وکړي او
شهرزاده او امیر خان په ۲۵ جمادي الثاني ۱۰۸۸هـ ۲۵ اگست
۱۶۷۲ع کال کابل ته ورسېد. دلته د اوایل په کار دي، چې
ایمل خان نه له مغلو سره لیده کانه کړي او نه عارضي سوله، دا
سوله او لیده کانه یوازي په خوشحال خان پوري ربط لري او
پخپله خوشحال خان هم دغه سوله عارضي او ددغه سولي
تابعداري په خپل یو شعر کې داسې څرگندوي:

د بې ننگه پښتنو لږه غمه ما
لوړه پر پښتووه ونيوله کمه ما

چې د ننگ گوهر مې مات شو دواړه سترگي
په ژړانه کړې یو دم بې نمه ما
که مې لاس وی په رضا به مې کښول
د مغل پښه نغوري دوه قدمه ما

سل غلښني پېغورونه رادوڅار شو
چې به ځان ساته همېش له دمه ما

دا الم د هېڅ الم سره سم نه دی
که ليدلي دي هزار المه ما

مگر بخت راسره بيا مدد اغاز کا
چې فارغ کا د اندوه له سمه ما.

دده عارضي سولي په نسبت خوشحال خان خپله خواشيني
په پورتنیو اشعارو کې ښه څرگنده کړې ده، نو دغسې د اېمل
خان زړه هم دردېدلی او ژړېدلی ښکاري.

په هر حال شهزاده کابل ته لاړ او له څو مياشتو تېرېدو نه
پس په ۶ د ذوالحجې ۱۰۸۸ هـ کال، ۳۰ جنوري، ۱۶۷۸ ع کال
بېرته هند ته ستون شو او په خپل وخت کې يې له پښتنو سره
څه مهمې جگړې رانغلې او نه څه مهمې پېښې وشوې او امير
خان په ۲۷ ربيع الثاني ۱۰۸۹ هـ کال ۱۸ جون ۱۶۷۸ ع کال کې د
کابل د صوبدارۍ واک اختيار په لاس کې واخيست او په کار
يې پيل وکړ. په دغه وخت کې جرنيل اغر خان چې مخکې
يې هم مونږه يادونه کړې ده، په ننگرهار کې و او د ننگرهار
لغمان کې يې د مندر اوږو سره نژدې چې اوس د قرغيو د
حکومت مربوط يو کلی دی، د يوې کلا په ودانۍ شروع
وکړه.

امير خان او پښتانه

لکه چې مخکې وویل شول څه وخت چې امير خان په کابل کې کار پیل کړ، دتنه په ننگرهار کې اغر خان د یوې کلا په جوړولو شروع وکړه او اېمل خان چې خبر شو، چې مغل بیا نوي فعالیتونه کوي، خپل لښکر یې راټول کړ او لغمان ته په اغر پسې راغی. مغلي موړخ خافي خان د اغر نامې نه یو شعر راټلوی:

حصاري دران عرصه بنیاد کرد

به اندک توجه قلعه آباد کرد

چون آن قلعه گردید انجام تمام

شدهش زان سبب اغر آباد کرد

افاغین ز هر سو بر انگیخت سر

همه بسته بر خون اغر کمر

ز حد ایک تا حد قندهار

پدید آمد لشکر بی شمار

همه جمع گشتند ز بهر مصاف

تو لشکر مگو بلکه یک کوه قاف

ملح همه گشته از بهر کین

رسیدند بر حد لغمان زمین

کله چې امير خان د کابل صوبدار د اغر خان د محاصري او د ايمل خان له لښکر کشي، نه خبر شو، نو زړ يې خپل داړوغه محمد رضا سره د يو زړ سوړو او توپخانې او لښکره د اغر خان کمک له راولېږل. بله خوا ايمل خان هم خپل لښکر ښه سنبال کړ او ميدان ته راووت. د اغر خان لښکر هم په دې ترتيب چې خپل وروڼه يې ورسره وو، يو وروړ يې وردي خان په مخکې او بل پلو يې بل لکه دره په يو خوا او نور راجپوت او ځينې مغل پرست پښتانه په بلې خوا ميدان ته راوړاندې شول. داسې سخت جنگ جوړ شو، چې په مغلو يو قيامت راغی او ډېره مرگ ژوبله پکې وشوه او بادشاهي لښکر ته ډېر تاوانونه واورېدل او متزلزل شول، خو اغر خان هم ډېر استقامت وکړ او پښه يې ټينگه کړه او له خپلو وروڼو او زامنو سره په گډه يې په پښتنو نوې حمله وکړه. د پښتني لښکر هم شاته قوت نه و او په ميدان کې ډېر سترې شوی و، نو مات شو او ډېر تاوانونه پښتني لښکر ته واوښتل او ډېر ځوانان د خپل وطن د آزادۍ په لار کې قربان شول، خو ايمل خان يوازې په ميدان کې هم هغسې توره چلوله او دغه ننگيالی مېړه د غره په شان محکم ولاړ و لکه خافي خان مغلي چې ليکي، چې د پښتنو لښکر مات شو، خو د هغوی جرنيل ايمل خان هم هغسې په ميدان کې په جنگ بوخت و او نژدې و، چې د مغلي سوړو په لاس ورغلي وی،

خو ځينې ايماندار وطن دوست پښتانه زلمي راغله او د ايمل خان نه چاپېر تاو شول او ايمل خان يې له مرگ نه خلاص کړ. په دغه جنگ کې دواړه خواوو ته ډېر تاوانونه اوښتي وو، خو لکه څنگه چې اميد کېده، د ايمل خان لښکر کلاونه نيوله او د اغر خان لښکر سخت مقاومت وکړ او کلا يې ټينگه کړه او د ايمل خان لښکر چې د تعرض په حال کې و، ډېر تاواني شو او جگړه بس شوه. اورنگ زېب په دغه جگړه اغر خان ته نور انعام او اکرام هم ورکړ او منصب يې هم ور ډېر کړ. که څه هم خافي خان د مغلو د گټې او فتحي او د امير خان د بري ډېري مبالغې کوي، خو موږ څه سر کار د امير خان د جگړو څه خاص مفصل بحث نه کوي، دومره وايي چې د جلال آباد په "سيمه" کې د امير خان لښکر په ايمل خان حمله وکړه، خو څه خاص بري يې نصيب نه شو او د امير خان په جنگ کې د بري هېڅ هم څه نه وايي، البته د سياسي مخکې تگ ذکر يې کوي او وايي چې مغلو په زور او قوت په پښتنو څه بري نه دی کړی، خو په سياسي چال بازو څه مخکې تگ وکړی شو.

په ۱۰۹۱هـ کال خوشحال خان د خټکو يو لښکر تيار کړ، له بنگيو نه د گڼت د جنگ د انتقام اخيستلو په نيت روان شو او د خټکو او بنگينو سخت جنگ وشو او بنگيښ مات شو او ډوډه کلا چې شادي خېلو ته نژدې د کوهات ۹ ميله مخ په لمر خاله ده، خټکو ونيوله او ډېر بنگيښ مړه او زخميان شول او د نورو امان وغوښت او خوشحال خان خپل انتقام د بنگيښو نه واخيست.

په دغه وخت کې د کابل صوبدار امیر خان د خوشحال خان له زوی اشرف خان نه چې له مغلو سره و، د ازاد گډيانې په معامله او هم په دې چې له امیر خان سره کابل ته لاړ نشو، خپه شوی و او راجه رام سنگ د جمرود ټاټه دار ته يې ليکلي وو، چې دې ونيسه او بندي يې کړه، خو هغه دا کار ونکړ او اشرف خان يې پوه هم کړ، خو اشرف خان چې پېښور ته راغی او د شهادت خان زوی سيد بولا وليد، نو هغه ته هم حکم رسېدلی و او سيد بولا په ۲۲ د مۍ د ثور په اخر يا د جوزا په لومړۍ نېټه ۱۰۹۲ کې اشرف خان ونيو او بندي يې هند ته ولېږه، چې تر مرگه پورې په گواليار او بجپور کې بندي پاتې شو او د تل لپاره له وطن نه مهاجور شو او د پردو د خدمت انجام يې وليد.

امير خان لکه مخکې چې هم وويل شو، په جنگ جگړو کې څه خاصه کاميابي ونه کړه او پوه شو چې د پښتو وهل څه اسان کار نه دی، نو د دوستۍ لار يې ونيوه، لکه مآثر الامرء ليکونکی چې ليکي:

امير خان ډېر پښتانه له ځان سره ملگري کړل او ددې په ځای چې دی له پښتو سره په جنگ جگړو اخته شي، پښتانه يې په خپل منځ کې سره په جنگونو اخته کړل او بې اتفاقی يې پکې واچولې. سره له دې هم ايمل خان تورپالې او ننگيالي پښتون يو وارې بيا هم کامياب شو او يو لوی لښکر يې راټول کړ او امير خان يې دومره ووبراوه، چې دا گمان يې راغی، چې يوازې د صوبې لښکر د ايمل خان مدافعه نشي کولی، خو له

عبداللہ خان خویشکي سره يې مصلحت او مشوره وکړه او دواړو داسې فرېبونه او چلونه وکړل، چې پښتانه يې خواړه واړه کړل هغه چال او فرېب دا و، چې امير خان د پښتنو مشرانو په نومونو داسې ليکونه، چې زما د ډېري مودې انتظار و، چې د پښتنو سلطنت وگورم، هغه دا دی الحمدالله زما اميد پوره کېږي او د پښتنو بادشاهي جوړه شوه، خو زه ستاسې د بادشاه (ايمل خان) له خوی خاصيت او دلاورو چارو نه ښه خبر نه يم، چې هغه د بادشاهي کولو قابليت او صلاحيت لري او کنه؟ ماته صحيح معلومات راکړئ، چې زه له تاسې سره مل او راشم.

پښتنو مشرانو امير خان ته د ايمل خان ډېر صفتونه وليکل او د ښه خوی ستاينه يې پکې وکړه او مغلي اميران يې راوبلل، خو د ليک خواب چې امير خان ته ورسېد، نو د هغه سياسي مشر عبدالله خان خویشکي بل ليک پښتنو مشرانو ته وليکه، چې ښه و د ايمل خان د صفتونو لوی مثال به دده عدل او انصاف وي او بادشاهي به عدالت چلېږي، نو تاسې له ايمل خان نه مطالبه وکړئ، چې هغه نيولې زمکې چې تاسې له مغلو نه نيولې دي په تاسې پښتنو مشرانو باندې ووېشي او هر څوک خپله برخه واخلي او هر څوک مساويانه حصه حاصله کړي. پښتانه مشران د فرېب په دې دام کې کېوتل او رښتيا يې د ايمل خان نه د زمکو د تقسيم مطالبه وکړه. ايمل خان ورته لومړی وويل چې دا وخت ددې نه دی، چې مونږ اوس د زمکو په وېش اخته شو، څه وخت چې د مغلو نه مونږ کومه ازادي واخلو، نو بيا به پښتانه چې څنگه مناسب گڼي، هغسې بندوست

و کړي، خو پښتو مشرانو او ځينو خودغرضو دا کله منله او نور هم په خپله غوښتنه ټينګ شول. آخر ايمل خان مجبور شو او ورته وې ويل، چې ښه ده څنگه چې ستاسې خوبه وي، هغسې به وکړو، خو د مائر الامرا ليکونکي ليکي، چې ايمل خان د خپلې قبيلې سره ډېر رعايت کاوه، نو په دې د نورو پښتو قبيلو مشران خپه شول او د مغلو فریب او د امير خان کوششونو تاثير وکړ او د پښتو لښکري خورې شوې. همدغسې دريا خان ته هم مشکلات ورپېښ شول او مغلو تيرا ته په هغه پسې لښکر وکړ، خو ايمل خان په ننگرهار کې په جنجال ککړ و او دريا خان په تيرا کې هم له ناکاميو سره مخامخ او په جنگ کې زخمي شو او لاړ او په خوست کې چې د افغانستان سيمه ده، مړ شو.

مينو کي ليکي، چې پښتانه قسم خان مغلي اخر راوغوښته او په اتبار يې لاندې کړه او ډېر مشران يې ترې مړه کړه او نور لښکر خور شو او بيا په پښتو کې داسې څوک نه و چې دغه لښکري يې راټولې کړې وي، خو د مينو کي دا خبره رښتيا نه ښکاري. ستورا مترجم په قسم خان حاشيه ليکلې وايي، چې په پښتو کې د بې اتفاقي اچولو مهم کار نه خو قسم خان کړی دی، چې په دواړو کې امير خان حاکم مقرر کړی و او صرف يو تر خان نومي پښتون مشر يې مېلمه کړی و او خټکی ورته مات کړی و او هغه چې هغه خټکی (خوړ) ده پرې د تورې گوزار وکړ او مړ يې کړ او نه اعظم خان کوکه کړی دی، دا مهم کار امير خان وکړلی شو او مغلو ته لوی او مهم خدمت د امير خان کاميابي او د هغه د سياست د پشرفت مهم عامل هم دده سياسي مشر عبدالله خوښکی او دده هوښياره ښځه وه،

چې د علي مردان خان لور وه.

د ایمل خان مرگ او اديره

مونږ په ډېر افسوس سره وايو چې زموږ ددغه نوميالي مېړه د کارنامو تفصيل دده د عمر په اخرو کې هېڅ نه مېنډه کېږي او مونږ چې ځينې تاريخونه لوستلي دي او يا ښاغلي فاضل دوست کامل په ډېر کوشش چې د خوشحال خان په نوم کوم کتاب ليکلی دی او د هغه د ملگرو تفصيل پکې شته، د ایمل خان د مرگ او ادبېرې پکې څه ياد نشته او فعلي تاريخ خو د پښتنو د خورولو او د امير خان د سياست د کاميابۍ نه پس بالکل گونځ پاتې دی، نو مونږ سره نور داسې مدارک نشته، چې د ایمل خان د نور ژوندانه او هغه د مرگ تفصيل ترې معلوم کړی شو او څرک ترې ولگېږي، خو د خوشحال خان له وينا نه معلومېږي، چې د پښتنو دغه دوه نامتو مشران او نوميالي شخصيتونه ایمل خان او دريا خان له ده نه مخکې وفات شوي دي. خوشحال خان خو له بهرام سره جگړو او د مغلو دسيسو او نورو مايوسو او نااميديو ډېته مجبور کېږي، چې خپله علاقه پرېږدي او د ايريدو علاقې ته لاړ او له توتکي نه جنوب پلو د حسن خېلو په علاقه موسی دره کې په ډنډره نومي ځای کې يې پناه واخيسته او اخر هلته په ۲۸ ربيع الثاني د حوت په مياشت د جمعي په ورځ ۱۱۰۰هـ کال کې له ډېرو ارمانونو او حسرتونو سره د اته اويو کالو په عمر وفات شو.

خوشحال خان خټک په ۱۹۰۰هـ کال کې چې له بهرام سره په جگړو رېږو اخته و، داسې معلومېږي چې ایمل خان (دغه وخت) ژوندی و، ځکه چې خوشحال خان په دغه وخت کې په مغلو د بري منصوبې جوړولې او په ډېرو مواقعو کې یې بری موندلی دی، نو داسې معلومېږي چې دده نوميالي ملگري ژوندي وو او خوشحال خان یې یوازې د مغلو حملو ته نه و پریښی، خو څه وخت چې د خوشحال دوه نوميالي او توريالي ملگري له منځه تللي دي او لکه خوشحال خان یې چې په خپله په مرگ خواشيني ښکاره کوي او وايي:

و مغل و ته چې گورم هغه هسې مغل نشته
د تورې وارې تېر شو اوس وړپاتې یو قلم دی
پښتون په زر ونيسي په فريب په تېټالونو
په ما یې اثر نشي لا په ما د خدای کرم دی
نه مچ يم نه کارغه يم چې په گورو مړو گرځم
يا باز يم يا شاهين يم په خپل ښکار مې زړه حرم دی
ایمل خان دریا خان واړه په ښه رنگ تېر شول په ننگ کې
د دواړو په فراق کې زما تل آه و ماتم دی

بل ځای خوشال خان وايي:

پښتانه لکه مگسي ورباندې گرځي
ورته ایښی د مغل د حلو تال دی
نورې واړه تکیې تار په تار خورې شوې
اوس په منځ کې یو کرم د ذوالجلال دی
ایمل خان دریا خان دواړه خوا د پښ ولاړل
اوس خو پاتې و مغل ته یو خوشال دی.

نو داسې مملو مېږي، چې په ۱۰۹۶ او ۱۰۹۷ کال کې چې د بهرام فتنو خوشحال خان ډير په عذاب کې، نو دده دغه دوه نوميايې ملگري له دنيا نه تللي وو، اگر چې افضل خان د دريا خان د مرگ په باب خو دومره وايي لکه دوست محمد کامل چې د خپل کتاب په ۲۱۳ حاشيه کې د دريا خان د زخمي کېدو او خوښت ته د وړو په باب څه مختصر ليکلي دي، خو د ايمل خان په باب افضل خان هم چور گونگ پاتې دی او هېڅ نه وائي او نه د خوشحال خان په ليکنو کې مونږ ته کوم تفصيل په لاس راتللی شي، خو اټکل گومان کوو چې ايمل خان لکه چې ولې شي پس د امير خان له دسيسو، کوشونو او کاميابو نه وروسته هم په ارام نه دی ناست او له مفلو سره يې جنگ جگړې او محلي اخ و ډب کاوه او لکه چې ولې شي له مفلو سره يې د ټپوي د حکومت مربوط په "شکه" يو کلي کې چې اوس زاخېل مومند پکې اوسېږي، يوه جگړه پېښه شوه او په دغه جگړه کې ايمل خان زخمي شو او د هغه زخم په اثر شهيد شوی دی، خو ښاغلی فاضل بېنوا د پښتونستان په نوم د خپل يو ليکلي کتاب په ۱۹۰ مخ کې ليکي چې: مغل په توره د پښتنو په مقابل کې ناکام شو، نو په دسيسو او بدو رشوتونو يې د پښتنو په منځ کې د تفرقي اچولو کوشش شروع کړ او اخر کې د ايمل خان مومند چې د مفلو د سترگو اغزی و، د وژلو توطيه وکړه او يو ځاین ته يې پيسې ورکړې، چې هغه ايمل خان ته زهر ورکړل او د کونډ په پشد کې وفات شوی دی او د مليا په اديره کې بېخ دی. مونږ له ښاغلي بېنوا سره په نورو خبرو کې څه

ډېر اختلاف نه لرو، خو دا ورسره نشو منلی، چې ایمل خان گونډې د مايا (چې د ايله زي غره په شمال غرب کې واقع د مومندو په علاقه کې یوځای دی او باړي زي قام پکې اوسېږي) ښخ دی. د ایمل خان قبر او اډیره دا دی معلومه ده، چې په چکنور کې ده او ټول خلک یې پېژني. د ایمل خان نمسو د ایمل خان د قبر منجور ته ډېره زمکه سیري ورکړې وه او څرگند زیارت یې په چکنور کې شته دی او ډېری خلک ورته د احترام او دعا لپاره ځي راځي. مونږ اټکلي ويلي شو چې ایمل خان د ۱۰۹۵هـ کال په خواوشا کې ژوندی و او خوشحال خان پر دغه کال کې د هغه د مړینې څه نه دي ويلي او د ۱۰۹۶هـ کال نه پس یې د ایمل خان په باب څه نه دي لیکلي، نو گومان کوو چې ایمل خان د ۱۰۹۶هـ خواوشا وفات شوی دی او د پردو زورگړو له لاسه له ارمان نه ډک زړه خاورو ته تللی دی، لکه د ایمل خان یو نامتو او مېړه ملگری یې خوشحال خان خټک چې وایي:

پښتانه چې یې ننگي کا څوک یې څه کا

گورستان لره به درومو له ارمانه

له دغه تاریخ نه پس چې د پښتنو نامتو مشران ایمل خان او دریا خان تر اخري سلگي پورې د مغلي شهنشاهی په مقابل کې وجنگېده او اخر په مېړانه وفات شو. خوشحال خان یواځې پاتې شو او د پښتنو په هغه قوت او وحدت کې چې ایمل خان په خپل لوی او ستر شخصیت جوړ کړی و، راغی او په مغلي تاریخ کې ورته د "انتشار جمعیت افغانه" په نوم یو متصل عنوان پیدا شو.

اوس به ٻساغلي لوستونگي پوهيداي وي چي ايمل خان
څوڪ و؟ او دغه ننگيالي او توريالي مېړه څه كړي؟ او به پښتني
ټولنه كي ددغه ننگيالي او غيرتي شخص څه مقام و؟

د مغلي دربار موږ ځين هم د هغه ستر شخصيت په لويه نامه
يادونه كوي. نواب شهنواز خان د مائالامراء ليكونكي ليكي،
چي جرنيل آغر له ايمل خان سره چي په بادشاه مشهور وو او په
نوم (بي) سكه وهلي شوه، سخت او لاس په لستوني جنگونه
يادوي او د هغه شخصيت مني، نو له دينه معلومېږي چي دغه
ستر مېړه په داسې حالاتو او شرايطو كي چي د مغلي شهنشاهي
ډېر زور او شور و، بښتانه د يو نظام په نوم او د يو انتظام لاندې
راټول كړي دي او د پښتون ملت د وجود اسباب يې كړي دي.
مونږ په ډېر احترام دغه پښتانه نوميالي ته د عقيدت پېشكش
وړاندې كوو او د ننگيالي روح ته دعا كوو او درنو لوستونكيو ته
هغه معلومات چي پس د يو لړ مطالعو نه په لاس راغلي په ډېر
ادب وړاندې كوو او د خپلو نيمگړتياوو معذرت غواړو. اميد
دي چي پښتانه ځوان ليكوال به زموږ دا نيمگړي كوشش
ورپسې بشپړ كړي كه خدای كول.

سيال

د سرطان د مياشتي ۳۰ نېټه ۱۳۴۲ كال

جلال كوت، نوى ښار

اوس موږ ښاغلو لوستونکيو ته د هغه مشاعرې چې په ۳ نورو
۱۳۴۲ کال د ننگرهار د مطبوعاتو د مدير ښاغلي بريمين د ادارې
لاندې په ايمل خان ښوونځي کې جوړه شوې وه، ځينې
ويناوې او ځينې نور شعرونه چې د ننگرهار پوه ليکوالو ويلي
دي، وړاندې کوو.

په ايمل خان ښوونځي کې چې د مومندردې د حکومت
مربوط د ايمل کوټ او باسول په منځ کې دی دا مشاعره په
داسې حال کې وشوه، چې د خواوښا ډېر خلک ورته راغلې
وو. مجلس لومړی د ښاغلي بريمين په وينا افتتاح شو او دغه
ښاغلی يوه موثره وينا وکړه او دغسې محافل او مجالس يې ډېر
گټور وبلل، وروسته ښاغلي بريمين د مجلس د رياست لپاره
ښاغلي فاضل مولينا بلبل افغان، مجلس ته پېشنهاد کړ او مجلس
په اکثريت سره د مجلس د رئيس په حيث تاييد کړ او ښاغلي
غلام نبي جان اغا د چکنور، د رئيس د معاون په حيث انتخاب
شو.

د مشاعري د مجلس د رئیس : فاضل مولينا

بلبل افغان وينا :

د پښتو، پښتون او پښتونوالي د ترقۍ قديمي عاشق بلبل افغان دا د اخري عمر يو کاميابه منظره باني د مومندو د اېمل خان په ياد مشاعره چې ښاغلي اديبان، شاعران او محترم منور زلمي مامورين، د مطبوعاتو او معارف او محلي محترم مامورين د لوی حکومت د شينوارو او مومندري او فاضل علماء، روحانيون، معززین او ټول ولس ددې منطقو، افتخار د رياست او مشرتوب ددې تاريخي او نامدار يادگار د ټول لوی قوم د مومند، ما عاجز ته منسوبوي، په الفاظو نشم ستايي او لنډه وايښم چې دا ده يوه کاميابي زما په شان عاشق د قوم او داسي نورو پتنگانو او شمع د قوم چې د زلمي احترام او دلدارۍ، د زړو او تربيت د وړو او زړو، شفقت او نصيحت د وړو اطاعت د زړو و، زلمي وړه پاکه ارواح د مېړ و، ټول په تعميراتي چارو د قوم مصرف وشي، نو د بهادر مېړني اېمل خان مومند مشاعره کې چې دا جوش د قوم دا صحيح معاونت او عالي تعمير د اېمل خان ښوونځي او توجه د خپل گران حکومت وينم، دعا کوم چې تل دي وي ملي حکومت زموره، اباد دي وي قوم او وطن.

پښتون قصې گټې

ځينې گران وروڼه به دلته دا عنوان او دده تشرېح نثر او نظم دواړه څه عجيبه شان حس کاندې، ځکه چې نه چرته نازکځيالي شته، نه رنگين بياني، ليکن دا سم ساده متل د پښتنو يو کامل درس عبرت دی او مطلب زموږ همدا شی دی، نور څه نه.

د کوبيي دولت د غره لمن چکنور کې چې اېمل خان ژوند کاوه، نن د هغه نه درې کم درې سوه کاله تېر دي او په دغه درې سوه کالو کې به څومره د پيسو خاوندان چې پيسې يې ټولولې او يوازې خپله خېټه يې پالسه، جايدادونه او دولتونه يې غونډول، دغلته تېر شوي وي، ليکن نه د يوه قصه شته او نه يې په تاريخ کې حصه ولې اېمل خان چې صحيح د پښتون د قوم خواخوږی، مال او سر په پښتواله سودا وکړې او چې د کوبيي دولت په سر به يې توره وبلقوله، نو برېښنا به يې د خيبر نه خاپښ او گنداو او کړپې ته ورسېده. نن په تاريخ کې مجسم ژوندی او قصه يې د پښتنو په معتبر او مستند تاريخي کتاب ديوان د خوشال خان بابا کې په لنډه قيصه پوره تر قيامته باقي ده. مقطع او څو بيته د هغې دا دي:

ييا له کومه رايدا شو دا بهار
چي په هر لوري يي ملک کړلو گلزار

پيتنو زلميو ييا لاسونه سره کړل
لکه باز مگولي سري کا پخپل بکار

ايمل خان دريا خان دواړه مرگ يي مه وي
هېڅ قصير دواړو ونکړ وار په وار

د خيبر دره يي سره کړله په وينو
په کړپه يي هم روان کړ دندوکار

تر کړپه تر باجوړه سمه غرونه
په لېزه په زلزله شول په بار بار

په هغه لوري چي کبري پنځم کال دی
هره ورځ د سپينو تورو خړپهار

همېشه به په جهان کي ژوندون نه وي
د خوشال خټک به پاتې شي يادگار

د دريمي خور اول ، کال د غفو^(۱۰۸۶) و
ما چي وی په برمول کي دا اشعار

کویډولت عجیبه غره دی
غېر کې یې نیولی چکنور دی

شته مـزري پکې اوسېږي
د اېمل خان مولد مقرر دی

په دنگه غاړه لوړو څوکو
خیبر ته گوري منتظر دی

درس د پښتواله په کې ښايي
ښوونځی گوره منور دی

حساس نقاط ښايي پښتون ته
بلبل افغان وېر بختور دی.

د ښاغلي غلام نبي جان آغا، د چکنور د مجلس د رئیس د مرستیال وینا

ایمل خان بابا

خپره ډیرې، د خاورو نې مه بولئ ښه خیر شی ورته
د خوشال خان ملگری دلته ایمل خان ویده دی
کلونه تیر شو لا به تیر شي خو به کله هیر شي
د مفکورالې دښمن دلته هغه ځوان ویده دی

له ډیرې مودې نه زما په زړه کې دې ارمان غزوي کولې،
چې د ایمل خان په قبر یا د هغه په یاد د ننگرهار ښاغلي
لیکوال، عالمان، فاضلان، مخور او سپین ږيري پوه ورځ
راغونډ شي او د (ایمل خان مشعري) په نوم د ایمل خان د زړو
ارزو گانو او خوږو ملي دردونو ترجماني په ادبي تور کې
وکړي. د خدای کړه وو، دا دی نن دثور په ۳ نېټه ۱۳۴۲ کال د
ایمل خان په پوونځي کې د ایمل خان د مشعري لېاره د
هیواد ښاغلي لیکوال، علماء کرام، درانه مشران ناست او د هر
يو په سترگو کې د ایمل خان په نسبت د څه ویلو او څه اورېدلو

تلوسه لیدل کېږي. دا چې ماته هم په دې زړه پوري محفل کې
د څه ویلو موقع راکړ شوه، نور ارمان څه چې ارمانونه مې پوره
شول.

ایمل خان د پښتو د اسمان په ستورو کې یو ځلند ستوری
دی، څوک چې پښتون ولس پېژني، هغه به ایمل خان پېژني،
څوک چې پښتواله مني هغه به د ایمل خان له کارنامو سره
مینه لري، پښتني ملیت او پښتني روحانیت د پښتون په تاریخ
کې سره غاړه غېړی او اوږه په اوږه ملګري راغلې دي او د هغې
د ژوند یو مثالونه یو مثال د پاپین پهلوان میاجان محمد صاحب
او د ایمل خان ملګرتیا وه، چې دواړه یو روحاني، بل ملي
معاصر شخصیتونه وو، چې تل یو د بل مرستیال د یو مرام او یو
هدف لپاره جنگېدلي او رېږېدلي و.

ایمل خان بابا څوک و او چېرته ښخ دی؟ په خټه مومند و
زه وایم چې د ټول پښتون څښتن و، البته دا د غیرت خپره د
خاورو ډېری به د چکنور په هدیرګا کې ومیندله شي.

ولي سوونه کلونه پس هم د هر پښتون په زړه کې ښخ دی
او ځای لري. د تاټرې غر د چا د مټ په زور او د تورې په برېښ
سرلوری شو؟ د خیبر لاله زار د چا په سرو وینو خړوب شو؟

د مغلي خزانې سره مهران د چا په بې ساري جرات لوټ
شول؟ د مومند بابا مومندواله د چا په مېړانه د خټکو په بنگړه
کې د سندري سروکی شوه. ورشې چې اجمال خټک مو د
ایملي تورې په یو پرک د ذهنونو نه د شک او تردید زنگ لري
کړي.

ما وی ورځم چي د ایمل د توري زنگ وځتم
وچه بساړه کي د شلیو په شفا واوړېدم
د خیبر په جنگ کي چي د ایمل خان د توري نه سري
وښي وڅڅېدي، نو خوشحال خان تري د قلم په منو که کي
بو څو څاڅکي ذخیره کړه او دا ټکي يې پري ولیکل.

پښتو زلمیو بیا لاسونه سره کړل
لکه باز منگولي سري کاندې په ښکار

سیني توري يې گلکوني کړي په وڼو
په اهال کي شگفته شو لاله زار

او بیا وايي چي:

ایمل خان او دریا خان دواړه مرگ يې مه وی
هېڅ تقصیر دواړو ونه کړ وار په وار

د خیبر دره يې سره کړله په وڼو
په کړپه يې هم روان کړ دندو کار

که څه هم په کابل مجله کي د ایمل خان د کارنامو څه نا
څه یادونه شوي ده، خو زما په خیال هغه کافي نه ده په دي
چاپېر چل کي د ایمل خان نژدې اولاده اوسېږي او په دي سیمه
کي ایمل خان ته لوی واړه ایمل خان بابا وايي، اوس هم هره
پنجشنبه عوام نر، ښځي، لوی، واړه، ځوانان، زاړه، پغلي او
زلمیان د ایمل بابا قبر ته ورځي او ډیوي پري بلوي او په دي

توگه ورته خراج عقيدت وړاندې کوي.

په اخر کې د مطبوعاتو د مدير ښاغلي بريم څخه چې د
ايمل خان مشاعره يې ترتيبه کړې ده، خوښي کوم او واييم، که
پس له دې نه هر کال د ايمل خان په مزار دغسې د درد
خاوندان يوه غونډه کوي او د استعمار په مقابل کې د غوسو
ليدلو زړو هډونو سره د پښتو او پښتونولي او پښتونستان په حقله
مخ په مخ خوزه مرکه کوي، څومره به ښه وي.

په ډېره مينه

ایمل خان بابا

د پښتنو د آزادۍ ستر قهرمسان دی
دا ایمل خان دی دا ایمل خان دی

چې په پښتو او پښتونواله یې ننگونه کړي
هغه پښتون دغه دی

چې د مغل او مغلوالي سره یې جنگونه کړي
هغه پښتون دغه دی

چې قام وطن له په اخلاص یې خدمتونه کړي
هغه پښتون دغه دی

د پښتونخوا د تاریخ فخر دا انسان دی
دا ایمل خان دی، دا ایمل خان دی

د قام په ننگه چې د سر و ماله تېر و

هغه باتور هم دا دی

چې په مغلو به ورگډې لکه د شېر و

هغه باتور هم دا دی

چې د پردو په ځان به تل تندر په خبر وو

هغه باتور دغه دی

گنداو، کړې او د ځاپښ فاتح دا ځوان دی

دا ایمل ځان دی دا ایمل ځان دی

چې ناټره یې په مغلو سره کړه

هغه تورزن خو دا دی

په دښمنانو یې چې خوا سپړه کړه

هغه تورزن خو دا دی

په جهان لوړه یې چې د خیر دره کړه

هغه تورزن خو دا دی

دده په توره فخر کړی خوشحال ځان دی

دا ایمل ځان دی، دا ایمل ځان دی.

چې له هیڅه به یې پردي لږ بدل

هغه پښتون سر دار دی

چې غلیمان به یې له نامې وېر بدل

هغه پښتون سر دار دی

پردي زورگیر به چې له ده تښتېدل

هغه پښتون سر دار دی

د توري درز يې چې خور شوی په جهان دی
دا ایمل خان دی، دا ایمل خان دی
دی خو د خاوري لاندې خاوري شولو
ولې ارزو یې نه مري
دی رهنم سا پیتتون د لارې شولو
ولې ارزو یې نه مري
چې چاره ساز د فوي چارې شولو
ځکه ارزو یې نه مري
که نن دی نشته نوم یې شته دی جاویدان دی
دا ایمل خان دی، دا ایمل خان دی

یواځې نه دی ورسره خو هنگامې ښخې دي
دې توراوي مېړه سره
د عزم، رزم افسانې ښخې دي
دې بریالي مېړه سره
د قام د مینې ولولوې ښخې دي
دې ننگیالي مېړه سره
قام ته یې پرېښی میراث د ټینگ ایمان دی
دا ایمل خان دی دا ایمل خان دی

قبر یې مه بولئ یوه د غیرت یې گټی
د ننگیالو مزره

سوال پرې کوی خای برکت یې گڼی

د ننگیالو مزره

ښکاره مثال د درس غیرت یې گڼی

د ننگیالو مزره

ننگیالی هغه چې په قام وطن قربان دی

دا اېمل خان دی، دا اېمل خان دی

سیال خو دې روح ته سلا مونه وایی

ای ننگیالیه بابا

د غم خپلې قام حالونه وایی

ای ننگیالیه بابا

پر دو نساخوالې ستمونه وایی

ای ننگیالیه بابا

که راسد شې د پښتون بیا امتحان دی

دا اېمل خان دی، دا اېمل خان دی

چې ښې کوم د پلار وطن دی؟

چې د دوه گټو ترمنځه رانجه خان ذره ذره کا
بیا غوټی له خاورو خسه په خندا شونډې اړه کا
د خټگر وښي نگرینزي په منگولو فواره کا
بیا قلم په سینه چا که د ژوند چارې اداره کا
اول زړه د مېن و ښي د بېلو دوه م کام شو
درېیم بل په صورت اور کا، خلورم محبوب د عام شو
حقیقي ژوندون هغه دی چې د ننگ په ډگر مې شي
زور دېوال دی اخر پړوځي باد ښي وښي چې زړه شي
د ښې ننگو ژوندون ننگ دی، نه دی لوی نه دي واړه شي
چې د وینو پرې گاږ وي پرې دي اور او په خواړه شي
د لاله په پیاله کې ولې سره شراب قوام کا
دا د چا د وینو زېری، که د کوم شهید الهام کا

دا چې گورۍ دنگې څوکې، هندو کوه او که سپين غر دی
دا هر يو له مونږه ټولو ښه په دغه راز خبر دی

چې ايمل په زړه خوړلی د دښمن توره خنجر دی
ځکه نن دده په يادو دلته جوړ ملي اختر دی

که دا نه وی پراته ډېر دي خواوښا ته غزېدلي
خبر نه يو چې دا څوک دي يا عبث د خاورو څلي

”

څه خو ووايه ايمله ستا د تېرو افسانو نه
کام خبر کړه خدای پخپله ستا د وخت له داستانو نه

چې خبر شي چې تا وړي د خپل زړه له ارمانو نه
دلته څه غواړي چې پروت يې له دې ډېرو زمانو نه

په اميد درنه راغلې ښوادرنه لاړ نه شي
چې کچکول ورته ډک نه کړې. تر هغې به ولاړ نه شي

ايجاد کړې ستا شعور ده چې خوراک هاغه کړې توره
په رگو کې يې تزريق کړه څو سې سې له دې شعوره

افتداء درېسې شوې خو ولاړ دی بې حضوره
عبادت يې نه خالق ته نه مخلوق ته شو منظوره

دوره‌ی نه رسېدلې، خطا کړې بې لودن دی
نه وروښه امله چې بې کوم د پلار وطن دی؟

د خوشال خوشحالي راوړه د لوېدي کلام پاره
دوی ته وښايه چې تللي هغه خط او هغه لاره
ناته ناست دي ټيټمان دي څه قصه وي د بې پلاره
دا اواز زمونږه واوړه لسه نيمگړي ننگره لاره
په تربت دي منزل شه رحمتونه لسه اسمانه
د خوشحال د شملي گلې د مغل د کور طوفانه.

ایمل خان څوک و؟

د ایمل شهرت په توره په همت دی
څه پټ نه دی یو روښانه حقیقت دی

د مرحوم غازي همت ته اشاره ده
د غیرت او شجاعت مشاعره ده

راټول شوي شعرا د ننگرهار دي
د ایمل د کارنامو مظاهره ده

د پښتون جهان پرې ویاړ کوي نازېري
پرې ښکناښه د مومندو ښیره ده

ایمل څوک و څه پټ کړي وو په ژوند کې
هغه کوم وخت و زما کومه دوره ده

د خپل سوال ځواب باید په خپله ورکړم:
د غازي ژوند یو رنگینه خاطره ده

ایمل خان په قام مومند د ننگرهار و
 هزارناو یې کوز و کلي او دېره ده
 دا اصل پښتون د قام سردار غازي وو
 چې شاهد یې لوړ خیبر او تاتره ده
 د خوشحال خټک همعصر و په ژوند کې
 چې تر ننه یې ژوندی، نامه خبره ده
 زیاتو کم درې سوه کاله منځ کې تېر دي
 دا د هغسې زمه‌لاني مسداکړه ده

مردان ومري په ظاهر باطن ژوندي وي
 دنیا نه په چا نیمگړې، نه پوره ده

قربان شوی چې د قام په سعادت دی
 څه پټ نه دی یو روښانه حقیقت دی.

ایمل خان په هغه عصر او زمان کې
 چې اورنگ مغول پاچا و هندوستان کې

د خوشال، ایمل، دریا اړیدي نوم و
 د غیرت همت په سطح د جهان کې

دا مردان او فداکار د قدام په ننگه
جنگېدلي د دښمن سره میدان کې

محمد امین مغل به مو په یادوي
صوبدار د پیښور هغه دوران کې

د څلوېښت زره لښکره سره مات شو
د خیبر او تاتري د جنگ داستان کې

ددې لوی تاریخي جنگ سالار ایمل و
تثیت شوی په اظهار د خوشحال خان کې

محمد خان او د پیلاکو رساله یې
گډوډ شو د غېرت په امتحان کې

د "میا زر مغول توپونه" توپخانې هم
بې چاره شوې پښتو سره جولان کې

د مغولو لښکر مات شو په دې جنگ کې
تار په تار شول لکه پاتې په خزان کې

باقی پاتې یې تېاه په ناکړه شول
داسې توره او ایمان و ایمل خان کې

په ځای کړی د پښتون او پښتو پټ دی
څه پټ نه دی یو روښانه حقیقت دی

چې امین مغل په دې جنگ کې ناکام شو
بڼځه، اوښی، زوی یې مړ کار یې تمام شو

یسا نو پښه د کړېې د جنگ قصه شوه
د مغل شجاعت خان څه سرانجام شو

چې لښکر سره کابل ته را روان و
د کړېې غرو کې پرې جوړ د جنگ اقدام شو

شجاعت یې پکې مړ لښکر یې لوټ شو
عملي چې د ایمل دا پروگرام شو

جسوفت سنگ لښکري د راجپوت هم
مړه زخمیان تیت او پرک مغلي قام شو

د کړېې جنگ د اوزنگ په زړه پولي، شوه
لکه تور داغ د لاله په گل او قام شو

در په در کنده و کپر زېرو زبر شول
تزلزل کېد د مغلو په قیام شو

دا یو داسې واقعات دي چې بې مشر
ایمل خان و او مختوم دده په نام شو

اورنگ زېب یې تخت نه پورته په حجت کې
پرېشان چاره طلب د انتقام شو

د خاپېن د جنگ صحنه شوه ورنه گرمه
بکې طرح د ایمل د ننگ ډرام شو

نن زمونږ تر مخه پروت لکه حجت دی
څه پټ نه دی یو روښانه حقیقت دی

مکرم او شمشیر خان او میر یعقوب
میر اسحاق د مغلانو په اسلوب

په زور راغله د لښکر دولت سره
مکمله په خپل زور او زر کې ډوب

په خاپېن باندي حمله مکرم وکړه
دریا خان یې وواهه تېغ په قلوب

ایمل هم ددغه لوی جهاد فاتح و
دریا خان سره ملگری د مطلوب

داسې ډېرو ته يې ټس په خوله ورکړی
آغړ خان فدائي خان خشک او مرطوب

دلته لاس په لاس ايمل جگړه کوله
چې تاريخ يې په مېړانه کړه محسوب

پر زول به يې مغل د نورو لاندې
ککړی يې کړې دېر پرېز لکه حبوب

په خټکو کې خوشحال، ايمل مومند کې
دريا خان په ايريدو کې و محبوب

سرداري دغه وخت په پښتو کې
و خوشحال، ايمل دريا لره منسوب

ننگيالي شخصيتونه وو دمـــــر
ډېر لوړان يې لوړ همت ته وو مغلوب

ايمل وېرېزی داسې شخصيت دی
څه بې نه دی يو روښانه حقيقت دی

ګرانوای زمــا ملګــرو د محفل
جهاونــه غزاګــاني د ايمــل

چې يې شا ځمکې ته نه ده ورغلي
يادېده د پښتونخوا هغه آتل

ډېر مغل يې په دې غرو کې رغولې
په سرو يې ورته کې دی غوبل

څه مې ياد کړه څوک مې ذکر کړه رښتيا وو
اېمل خان و تورپالي لمبر اول

تاريخي شواهد ډېر دي دا يې ځای دی
چې حاصل ورته فرصت دی مکمل

مگر يو اثبات نه يو مثال کافي دی
اساسي موثوق سپېڅلی مدلل

دومره وایم چې قابل دي د ويلو
ډومبې پل دی د وروستي شوی متل

پښتانه دي کلک د زړه په غوږو واورې
د اېمل په ياد و بود زما غزل

نن بيا هغه ورځې شپې په پښتو دي
هو بهو د اورنگ زېب د وخت يرغل

د اېمل، خوشحال، دريس، ننگيالي قامه
حال کې وگورئ ماضي او مستقبل

که ازاد غواړئ ژوندون ملي وحدت دی
خه پټ نه دی يو روښانه حقيقت دی.

که هر څو مغلو ډېر وکړه جنگونه
قرباني يې کړه مالونه او سرونه

د اېمل توره په جنگ کې پخه نه شوه
په مغلو کې يې وو چولي زړونه

په ميدان د جنگ کې هېچا مغلوب نه کړ
اورنگ زېب نه يې جوړ کړي تدبيرونه

چې اخر يې په ټگۍ په زهرو مېر که
پيا به کم پيدا شي دغه شان مېرونه

پاکستان نن د مغل په خای ولاړ دی
تاسو لولئ د مغلو تاريخونه

د ازاد ژوندون لېساره قرباني يې
د غازي اېمل په قبر ږدي گلونه

د اېمل عمل آينه په مخکې کېږدی
پکې وگورئ په ښه شان خپل مخونه

د ژوندون جمال ازاد ژوندون ته وايي
په خپل سپين خادر تور مه پرېږدئ داغونه

د تيرانه تر اټکه پورې يو شوی
په قومي عزم محکم ورکړئ لاسونه

که په خوب کې د غفلت پاتې ويده شوی
بيا به وکړئ ددې ورځې ارمانونه

مرگ او ژوند په ننگ "بيننا" ته شرافت دی
څه بې نه دی يو روښانه حقيقت دی.

ایمل خان ته سلام

ایمله ستا پښتني مينې محبت ته سلام
د جنگی زمریه ستا همت او شجاعت ته سلام

چا چې د سر په بدل قام ته سماد غوښتی دی
یا د خپل وروڼو د یووالي طریقت غوښتی دی

یا د ملي ناموس ساتلو ته وحدت غوښتی دی
د ځان په ونډو یې وفار او شرافت غوښتی دی

نه بلل کېږي مړ هغه چې قرباني وي په قام
صلوة یې روح ته کارنامو ته یې زر واره سلام

چې د عالي مرام دپاره سوز کفن خوښوي
د بل جنت ځنې مېره د خپل وطن خوښوي

چې نوی نسل کړي تحرېک، هغه مدفن خوښوي
چې وي سمسور په ازادۍ، هغه گلشن خوښوي

خود پس د مړینې د صادق ښکلی مزار جوړېږي
د کارنامو یې تاریخ پیاوړ کي یادگار جوړېږي

پښتون پیدای قریبانی، او د ایشان لپاره
چې د خپل نسل افتخار شي هسې کار لپاره

کله به کور کي قېلوي جاله د مار لپاره
له سره تېر دی د ملي شرف وقار لپاره

په ټینگ ایمان یې هر غلیم نه امتحان ورکړی
لکه چې څنگه د مومندو اېمل خان ورکړی

زلمي اېمله ستا د قبر نه الهام اخلي
د کارنامو نه به دې درس د ننگ او نام اخلي

اصلي اولاد به دې دښمن نه انتقام اخلي
آخر قدم به د پاڅه ملي قیام اخلي

ستا د ارزو غوټی، به وسپړي خو شرنگ گلونه
نه خپه نه شي که تېر شوي مېنځ کي، خو کلونه

زر دی چي جوړ شي د پښتون ازاد جهان ايمله
واحد مرکز د پښتنو پښتونستان ايمله
په دي ارزو قبلوي سختي غفار خان ايمله
فيصله کړي ده پښتون بلوڅ افغان ايمله
زر به بېرغ د آزادۍ ستا په مزار درېږي
د آزادۍ د کلو بن به په (میلر) جوړېږي.

د ایمل خان په یاد

د قام شهیده تا د قام وطن عزت ساتلی
د سر په داو دي د پښتون شان و عظمت ساتلی

تا د رښتیني پښتونوالي لور صفت ساتلی
پښتو زړو کې خکه ستا د مینې پټ ساتلی

ای ایمل خانې پښتانه دي هېرولې نه شي
و کړه بلور چې مغلوله تېرولې نشي

ایمله تېر دي کړ اوونه کړل د قام لپاره
د پښتنو د مستقبل ملي نظام لپاره

ستا پر غلونه په دښمن ددي انجام لپاره
د پښتنو د ازادۍ د لوړ مقام لپاره

د تورې شرنګ دي په خيبر او تاتره کې شته دي
ایمله اوړي زمانه، خو یلا گار ساتي

د قام په ننگ شهید د خپلې غاړې هار ساتي
يايي په غېږ کې لکه ستوری د سهار ساتي

د زماني او د تاریخ په خاطره کې شته دی
د توربالو افتخار ونه واز په وار ساتي

نا د پښتو او پښتون والي په خنجر امله
مات کړی خو خل د مغلو دی لښکر امله

ایمله بیا وښه پښتون راوړنښول غواړي
دېمنان لږ او بر پښتون بیا بېلول غواړي

ستا د مېړانې هغه توره برېښول غواړي
په ټینگ ایمان او کلکو متو چلول غواړي

"سالارزی" وايي پښتو د ننگ و نام لپاره
د اېمل خان غونډي تیار شی د قیام لپاره

ملګرو

ملګروو بیا زاړه وختونه یې لادول غواړي
که خوږوې غېړت ورو ورو تخنول غواړي

خاوړې ايسرې هډونه ستاينې چې نن
په خاوړې بېټ ننگونه بیا رابلل غواړي

د قلم عزت ته جوړ خطر راپېښ دی
د زیارتو خاڅې چې بیا رالېږل غواړي

یا د خوږو په غرو رغو او د خاپښ په غېږ کې
بیا د ایمل پروښی پټ راباڅول غواړي

کوم مېړنې راباڅوي د دښمن سترگو ته خار
یا تېرې اوښکې درسه دي شکرانه د مزار

یا کوم مغل ته تور بښونه د ایمل لټوي
یا پرهرونو ته دسمالې او درمل لټوي

بيا د خيبر په کبر لېجو او تاو کټونو کې بيا
 د خپل ماضي د کاروانو ورک شوی پل لټوي
 د ننگ ډگر نه چې اېمل دريا ملگري لار شي
 بيا نوي نسل ته د يون او تکل چل لټوي
 د زورورو د زورونو ماتېدو لپاره
 د اړيدو مومندو واړو گډه پر غل لټوي
 بيا جذبېه د انقحام راتورول غواړي
 بيا مغل والي ته لېک راپورول غواړي
 يادوي بيا د تاتري او د ننگونو داستان
 په نوي ساز کې غبروي د تېر وختونو ارمان
 که د کابل او کونړ سيند بيا په مستي، راولي
 د غلیمانو ډوبېدو نه جوړوي ترې طوفان
 بيا فرنگوال کېږي، ناقي نه بيا گوانښونه کوي
 ورته مومندو هدير و نه پاڅوي شهيدان
 د محصل خان عمر خان ننگ نه چې پتون ټپوي
 بيا څوک تور مخي ازموي د پښتو غبر تيان

د رحمان سترگې ډکې شوي غريبو نيولي ښکاري
بيا يې وطن د ظلم اور کې سوزولی ښکاري

يا شهيدان د مغلگۍ او چارسدې ژايي
که یتيمان د باجوړ يا بوقرې ژايي

د چاپه جبل کې د قيدي بابا پوښتنه کوي
که د زوی مېرې مور د اوښکو شرشرې ژايي

بيا زړو پاپو کې د ژوند نوي فالونه گوري
که د پښتون سرونه ولاړې غرغړې ژايي

د ايمل روح ته يا شلېدلی گربوانونه ستايي
که د خپل قام خورې وړې برتې ذرې ژايي

سخته ده سخته پېغورونه ور کول غواړي
نو بيا ملگرو افتخار ژوندي کول غواړي.

ژوند یعنی څه؟

وايي ژوند يو حرکت دی
د ژوند يو پټه رگو کې

يا احساس دی بينايي ده
وي پټه زړونو يا لېمو کې

تحتول دی انقلاب دی
چې تاثير لري مغزو کې

هم پټه خوب کې گرځي خوځي
بنگته پورته پټه سينو کې

د خوندونو کوم داستان دی
د معشوقو پټه رهـمـزو کې

حقیقت سره یو عشق دی
د وجدان په اشارو کې

تفکر د دی تفکر دی
د عمل په کارنامو کې

کله نه ښکاري قصرو کې
کله برېښي هدېرو کې

و هر چاته ژوندون بېل دی
بېل خوندونه بېل لذت دی

خو پښتون ته ژوند غیرت دی
هم مېرانه شه جاجعت دی

نور چې هر څه کاندي وکا
د پښتون بېله دینا ده

د اوبو په ځای ځکي وښي
عجیبه شان تماشا ده

د اسمان ډي تندرونه
هم د نورو برښنا ده

د قام ژوند غواړي په وينو
د نيكوڼو اقتدا ده

يا شربت د شهادت دى
يا د خواړو اعتلا ده

د دښمن له معركې نه
د ځان روغ ساتل گناه ده

خو روزو خواړو لاندې
د خوړي مينې سودا ده

پر هارونو د پښتون ته
د بربري زېري دوا ده

په سرو نو باندې لوبې
پښتني ژوند تقاضا ده

چې خوشحال يې توره ستايي
ايمل خان هغه نامدار دی

هر مغل د خاورې لاندې
شرنگ د توري نه يې په ډار دی

د ځان مرگ کې يې ژوندون غوښت
نوم يې پاتې په جهان دی

د خيبر دا کرلېچونو نه
دده برم ته برهه لاندې

دا سري ويښي د دښمن دي
يا غاټول دی که مروجان دی

ورکې تور داغ د حسرت دی
د مغل د زړه ارمه لاندې

اورنگ زېب د زماني هم
دغې توري ته جبران دی

که په خټه کې مومند دی
مفتخر پرې ټول افغان دی

چار دره کې یې کارنامې دي
د ایمل تاریخ روښان دی

ځکه نوم باندې یې ویاړو
دا ښوونځی د ایمل خان دی

چکنور کې یې مزار دی
ورده نه دی پټ گوپان دی

وايي قام ته چې خدمت کا
نوم یې پاتې په جهان دی

یا وطن دی یا کفن دی
یا سړي وینې گورستان دی

مومند ايمل خان

روحي دردونو کي سوزېږم څه درمان لټوم
د ديورند نوم چې کړي معدوم داسې مشران لټوم

د فخر وړ دی هغه څوک چې خدمتگار وي د قام
د تاريخ پاڼو کي د قام داسې پوهان لټوم

چا چې د قام د ژوند لپاره خدمتونه کړي
دا تل ژوندي دي زه په خيال کي بل جهان لټوم

ملي جذبه چې ورسره وي د خدمت لپاره
ملي وحدت چې کړي خپل مل داسې بهمان لټوم

چې افتخار پرې اديبان او پښتانه کوي ټول
په غرو رغو کي د مومندو ايمل خان لټوم

کله هېرېږي خادمه د قام د قامه ځني
 په اړېدو کې دریا خان په شان بل خان لټوم
 پښتونستان په لوړ راغلی يم مشران يادوم
 دلته رحمان پسي حميد هم خوشحال خان لټوم
 د خيبر څو څو ته وروختم کتل مې څه دي
 بل د مومندو اېمل خان پسي "ملتان" لټوم
 د عدالت جهان روښان او درخشان بېکارېږي
 د اميدو جهان روښان او درخشان لټوم
 چې ټول پښتون پکې خوشحاله اوسېده و که تل
 ملگرو قام ته دجنت غونډې جهان لټوم
 زموږ پادشاه محمد ظاهر ته دي رب ورکړي عمر
 د عدل سوري کې دي ځوان ته تل ارمان لټوم
 چې فهرمان د استقلال او د نجات سالار دی
 خلکو که زير شو زه شهيد پوه نادر خان لټوم
 چې جگېدلی دی د قام د ننگ او نام لپاره
 په باجوړ کې بيا غازي عمر خان لټوم

په کارنامو يې چې تاريخ پاڼه روشانه ښکاري
دلته ميرويس او احمد شاه فخر افغان لېوم

چې په تدبير يې د ارزو معراج ته ورسو موږ
دا با تدبيره قام پرسته کارداران لېوم

په دغه سيمه کې با ننگه غازيان ډېر تېر شوي
د چکنور ملا صاحب هم لشکري خان لېوم

زه يم لېوال او ارزو گانې زړه کې ډېرې لرم
روستۍ سلگۍ پورې ازاد پښتونستان لېوم.

پیغام

د قووي عزم ارادي په مخ کې
لوړې ژورې کړلېچونږه څه وي

د قام فکرونه او نظر چې یو شي
د چا طلسم او چالونږه څه وي

د ملیت جذبات چې ویاړېږي
ددي سیلاب مخ ته بندونه څه وي

ملگرو راشی یو تړون وکړو
ځانته څه فکر د ژوندون وکړو

ژوند راضیق شوی انقلاب غواړي
دغه د گټې او ایشار ورځې دي

د چا د توروې انگازې لا شته دی
د ننگيالو زلمو د زیار ورځې دي

پام کوۍ پام گورۍ بې پته نشو
هلۍ راځۍ چې د تلوار ورځې دي

د ایمل خان د ننگ او پت په خاطر
د خپل غیرت او شرافت په خاطر

راځۍ په دې ځای فیصله ده زمونږ
د ایمل خان د افتخار لپاره

اوس په دې ځمکه مغلوله نشته
ښايي تجوینز دی بل غدار لپاره

اورنگ په سرو وینو رنگ رنگ وتلی
پرېږدی یادگار ددې یادگار لپاره

پیا په خیبر کې ولولې راولۍ
په دښمنانو زلزلې راولۍ

ځۍ چې په یو غږ او سلا لږ شو
مقابلي لپاره ځان جوړ کړۍ

لولى خپل قام ته د وحدت سندرې
بس يوه لاره يو پيمان جوړ كړى
زړې خبرې زوړ رقم پرېږدى
د پښتونخوا بېكلى جهان جوړ كړى
له خپل وطنه غليمان وشړى
سړي خواږه او ظالمان وشړى
همزولو گورۍ بس يو ننگ دى بكار
خوري ظالمان د مظلومانو غوښتي
په سرو سكر وټو كې دودونه كوي
ستاسو د وروڼو عزيزانو غوښتي
په منځگۍ او چارسده كې پر تې
تالا والا د شهيدانو غوښتي
كه سر مو ځي پښتونستان وگټى
ورشى بوډا فخر افغان وگټى
راځۍ چې څو د قربانى ډگر ته
سودا او فكر د اجل مه كوى

شکر دی شکر ناتوانه نه یو
په دې کې بل فکر اټکل مه کوی

ننگ د اېمېل په پښتونواله وکړئ
بله اسره او بل تکل مه کوی

تاسو نه وايي ډېر سلام ملگرو
(سرتور) راوړی دی پېنځام ملگرو

پښتون ايمله

قومي خدمت ته دي ځان وقف کړ لو پښتون ايمله
ډک له غيږت او شجاعت دي و ژوندون ايمله

درد دي په زړه کي د ناخوالو د دښمن لړ لو
چي په دي توره په جواب کي کړه بيرون ايمله

تا پښتون واله هر يو قوم لره ځلانده کړ له
دا ستاد لاسه هر مغل و جگر خون ايمله

لړ سر اوچت کړه د خير په څوکه حال و گوره
چي پټانه څه رنگ رږ پري نن پرون ايمله

يو قوم يو نسل يو مذهب به چيرته پيل شي سره؟
وگوره داسي نا ممکن شاته بيلون ايمله

باز د کارغانو سره کله په یوځای کې اوسي
حدود معلوم که د پنجاب او د پښتون ايمله

د ننگرهار زلميان گېډۍ په لاس راغلي ولاړ
د عقيدې گلونه ږدي ستا په مړتون ايمله

چې د محکوم پښتونستان زلمي وي هم راغلي
څومره به خوند مشاعره کې و د گېډون ايمله

د عنديب په عقیده محکوم جنت څه پکار
ترې د آزاد ژوندون دوزخ بڼه دی ذلت څه پکار

ښاغلي فقير محمد لعلپوروال:

زما وعده

د پښتون په غرو رغو کي لوېدی
ستا د توري شرنگ نړۍ دی اورېدی

مغلي فوځ دی له تانه ټیټېدی
وي با عزم خد متگار د قوم پیاوړی

د پښتون په اسمان لمر وي خلېدی
ستا خلا د پښتون خوا تیارې کړې لري

دېمن ډېر ځل ستا د لاسه سر وهلی
تاره کي وار خطا دی ژېړ زېښلی

وي آډوم د هغه وخت دېمن لپاره
کړې لپارې دي پښتون ته سمولې

تا دا لوی مقام په توره حوصله کړی
ځکه نن پښتانه کړي ستا یادوني

رب دې کړه بابا نصیب جنت فردوس
د پښتو شتون تل دې تا ساتلی

پښتانه کړي احترام د شخصیت ستا
وې د قدر خدمت نه شي هېرولی

دا نن ورځ مشاعره ستا یاد بود دی
ځکه تېرې کارنامې دي شي ستا بلی

ایمل خان بابا خفه نه شي وعده کړم
د پښتو دښمن، دښمن دی ما گټلی

لعليوړوال فقیر په زړه ډېر ښه لگېږي
څوک چې وکړي ستا د عصر څو خبرې

ارمان راځي

یتیم پښتون نه چې مې اوښکې په گریوان راځي
ایمله خداپرو، ستا د توري بیا ارمان راځي

که سر راپورته کېږي یو ځل د پښتون حال وگوري
د استعمار له خوا په دوی باندي بد خیال وگوري
چور او چپاول تالا والا یې سر و مال وگوري
هله به ستا جذبات ژوندي لکه طوفان راځي

مغلو هم په هغه وخت کې دا کارونه کول
د پښتو خاوره کې رنگ رنگ پرغلوڼه کول
د نرحم نه لري بې گناه مرغوڼه کول
کله هغه او کله دا په دې انسان راځي

چې به ورمخ شوي د مغل لښکر به ماتي وکړه
امین به ستا د توري پرک ته ننوتی وکړه
چې په میدان کې به یې تا سره بېلایي وکړه
ستا په بچوړو اوس بیا هغه امتحان راځي

د ازمووده پښتني ننگ سره ککړې وهي
ژوند ورننگ شوی که د مرگ سره ټکړې وهي
ستا تاتړې ته ځي راځي پکې چکړې وهي
د لوی پښتون سپېڅلي کور ته پنجايبان راځي

وايي راپورته شه لاس راکړه بيا د ننگ ورځې دي
که مغل نشته پنجايبی سره د جنگ ورځې دي
ورځې دي دا ورځې د ستا د تورې شرنگ ورځې دي
دا غبر له جېله د بوډا فخر افغان راځي

ایمله ساه اړادو او حرکت په تکل
ځکه قلم د "سوزمن" لاس په بیان راځي.

دا ايمل خان و دا ايمل خان و

د مغلو په سر تندر د اسمان و
دا ايمل خان و، دا ايمل خان و.

د خيبر دره يي سره کړله په وينو
د نيمنځان يي وو وژلي په زرگونو
ورسره هم يو ملگري دريا خان و
دا ايمل خان و، دا ايمل خان و.

ناره کي ده هم ډير کړي دي جنگونه
غليمان به وو دده د لاسه تنگ
چي غورځنگ به يي په مغلو کړلو ځوان و
دا ايمل خان و، دا ايمل خان و

هميشه به وه دده د توري شرنگ
تل مدام به و د نيمن سره په جنگ
چي به مرگ باندي يي خفه ډير خوشال خان و
دا ايمل خان و، دا ايمل خان و

د غېرت په لار کې ده ور کاوه سر خپل
د غلیم گوزار ته ده نیوه تهر خپل
د مومند د کام پیاوړی پهلوان و
دا ایمل خان و دا ایمل خان و

په سوونو کلو پس بیا شو خر گند
حقیقت چې افتخار دی د مومند
د مومند نصیر احمد دغه ارمان و
دا ایمل خان و، دا ایمل خان و

ښاخلی سیل محمد نبي مینه وړی چکنوری:

ایمل خان راوښوي

جرگه د شاعرانو ایمل خان راوښوي
ویده د څو کلونو هغه ځوان راوښوي
ولاړه نندارې ته هسکه غاړه تاتړه ده
خیر ورته له ورايه راښکاره لمنه سره ده
مفلو زړه کې بیا راپیدا شوي خطره ده
وي بیا راته په سترگو کې خون ریزه منظره ده

مفلو باندي تندر د اسمان راوښوي
ویده د څو کلونو هغه ځوان راوښوي

غېرت کېږي غزوني وړکوي ورته بلنه
وی پورته شه له خوبه پټو بیا غواړي پالنه
مفلو بیا نیولي تاتري خیر لمنه
اورنگ بیا پټونخوا ته پلټی وېلي پلنه

د گوتې نه نیولې بهلوان راوښوي
ویده د څو کلونو هغه ځوان راوښوي

پرغل بیا په مغلو په کړپه او تاتره کې
غواړي شریک د توري شور او زور خیر دره کې
دا خل بیا په وینو د مغل تاتره سره کې
چې یادگار ددغې فتح د مغلو هدیره کې

پرېوتې او سپره جذبه ارمان راوېښوي
ویده د څو کلونو هغه ځوان راوېښوي

ایمل په کام مومندو مسی زی خوږی په خټه
په توره مېړنی و، کړي هر میدان کې گټه
دی لعل د بدخشان و په ابرو کې پټې په پټه
پیدا شو چکنور کې کړله هر چاپسې لټه

ورځي کوي پرې زېری خوشال خان راوېښوي
ویده د څو کلونو هغه ځوان راوېښوي

غازي او مجاهد د چکنور شولو راباد
څو ځله په ناقي، کړپه، خاپښ کېرې جهاد
سبحان د خوږ جهاد یې د مېړانې ښه استاد
ساتلی استقلال دی ده په توره د هېواد

رېښتیني خدمتگار چې وي جهان راوېښوي
ویده د څو کلونو هغه ځوان راوېښوي

دوی وایی مینې وړیه! چي په څه راز يې راوښ کړو
دا اېمل کړو پورته د مغل د سترگو سبيڅ کړو
ژوندون د ظالمانو د گندېر او زهره تريخ کړو
چي غونډ استعمال چيان وي اېمل هلته پرې ورېښ کړو

مېن لکه په شرنگ باندې جانان راوښوي
وېده د څو کلونو اېمل ځان راوښوي.

په ایمل خان باندې غږ

زموږ نا لره سلام دی ای ښاغلی له نومياليه
په پښتو باندې مین وي غږ تمښه ننگياليه
ای د قدام وطن غمخوړه متین عزمه برياليه
شجاعت خو دې څرگند دی لوړ همت له زمرياليه
يو ځل بيا راشه جهان ته ځان خبر کړه له پښتون نه
زمانې رڼې خلاص کړه نور له دې خوشې ژوندون نه
ستا له لاسه نا ارام و همېشه ژوند کې اورنگ
په مېړاني دی نا کړي د مغلو سره جنگ
پښتونواله درسه وه وې ولاړ په نام و ننگ
نه هېرېرې له هېچا نه هغه ستا د تورې شرنگ
څنگه غلې ستا جذبې شوې لږ خو وگوره څه حال دی؟
د شلم قرن ژوندون کې پښتون خوښ دی که ملال دی؟
ستا له لاسه ژېړېدلې په هر وخت استعمار يان ډېر
هم په شادي بېرته تللي ظالمان او مغلان ډېر
ستا په کړو باندې نازېرې ایمل خانه! افغانان ډېر
په سپېڅلې روح دې وايو درود سلام په هر زمان ډېر
اديان درته راغلي لاس په نام ستا احترام کړي
قدر پېژني د خلکو خو ستا قدر شامدام کړي

خوځ کي چي هر شي د قام غم کي نوم يې پاتې تر محشر شي
 د قام غم چي پکې پروت وي په سرو کي هغه سر شي
 په تعظيم يې ډېر سرو نه ورته ټيټ شام و سحر شي
 په يوه نوميمالي باندي متعبر يو لوی ټبر شي
 ايمل خانده نسا گټلې لوی مقام د سعادات دی
 نه خو مړ نه يې ژوندی يې نوم دي پاتې تر قيامت دی
 د شهيد مزار ته درومي ډلې ډلې پېغلې نجونه
 په مزار يې شيندل کېږي بيا گېډۍ گېډۍ گلونه
 حوزې ږدي دده لاه وينو په سپين مخ باندي خالونه
 تلرخ نوم يې يلاوي تل کړي پري ډېر افتخارونه
 نښې ميوې د جتونو په هر وخت رقم رقم خوري
 په هغو زمونږ سلام دی چي همېش د وطن غم خوري
 د ظلمونو طوفان جوړ دی نن په ټولو پښتنو کي
 تر سپر مو پوري راغلی د اغيارو په ظلمو کي
 اعيان مشران زمونږه تېروي شپې په جېلو کي
 کونډې رنډې ټيمان مو دي مدام په ژر ېږدو کي
 خداي بېلې ايمل خانده راشه جوړ پښتون کړه
 لرو بر پښتون چي خوښ شي ورته جوړ هغه جهن کړه

و د توري د مېړانې قهرمان

خوشحالي ده د پښتون په کورنۍ کې
راغونډ شوي شاعران او اديبان

چې يې خوا په غليم يخه د پښتون کړه
يادونه کړي د هغه اېمل خان

ټولو زړونو کې تحفي د عقيدت دي
دې بابا ته د پښتون د خاندان

اېمل خان ته احترام کړو باباگانو
لکه وياړي چې په نوم يې خوشال خان

د باري صحنه يې سترگو کې بورېږي
ځکه يې زنگ څټي د توري څټکان

لر او بر پښتون يې ټول په نوم نازېږي
و د توري د مېړانې قهرمان

زه بابا ته ډاډگير نه وركوم دا
چې په پل پسې يې روان دي فرزندان

آه دده ليلآ چې نوم يې ازادي ده
په هغې پسې يې ټول دي لېونيان

بابا شته ډېر مريزي دي په بچو کې
په قدم دي قلېدم ايښی باچا خان

په دې سينه بڼه پروت وي په زندان کې
په يورپ کې ترې وړېږي انگرېزان

ستا د ننگ او د غېرت په مدرسه کې
خواړس کاله درس قبول کړو صمد خان

د بشير سلام د مينې سره واخله
پاکه روحه د بابا خان اېمل خان

د ایمل خان میراث

مونږ ته پاتې دا میراث د ایمل خان دی
د آمو نه تر اټکه لوی میدان دی

د همت په توره مونږ ترې ملا ده
لرو برو پښتنو کړې سلا ده
نن سبا په پښتونخوا جوړه غزا ده

یو موډین یو مو اټین یو مو ایمان دی
د آمو نه تر اټکه لوی میدان دی

ازادي د پښتنو کله به لېري
مېره تون غونډي به يو خای ته ټولېري
استعمار سره پخپل نوره جنگېري

يا به نن وي يا سبا دغه اعلان دی
د امو نه تر اټکه لوی میدان دی
په زرگر باندي د زرو قدر ډېر وي
د پښتو په سر پښتون له سره تېر وي
د غلیم په مقابل کې لکه شیر وي

مجاهد ولاړ میدان کې باچا خان دی
د امو تر ټکه لوی میدان دی
لوړ و غرو د پښتونخوا کې مشوري دی
هنگامې د هسکو غرونو راخوړي دي
پښتو په خان منلي غرغري دي

يو دی يو دی که پښتون دی که افغان دی
د امو نه تر اټکه لوی میدان دی
د نیکه نه راته پاتې دا وصیت دی
مونږ گټلی استقلال په لوړ همت دی
په ټینگ عزم سره دا وطن اوچت دی

که مو سر ځي که مو مال دا مو بیان دی
دامونه تر اټکه لوی میدان دی

یا به سر له خپلي خاورې نه قربان کړم
یا به سور پخپلو وینو سپین میدان کړم
یا به زر تر زره خپل وطن ودان کړم

ما شهید کړی همدا عهد و پیمان دی
دامونه تر اټکه لوی میدان دی

د ايمل خان د توري شرنگ

د خيبر د غرو لمن کي د ايمل د توري شرنگه
راشه پر ک وهه برېښنا شه د پرېوتي قام په ننگه
پښتونخوا کي تېری زيات شو له چنگيز او له اورنگه
بيا هغه جدي ژوندی که د ايمل بابا له څنگه
چي د برېښ سره دي ځمکه او اسمان لمبه لمبه شي
دغه درنگ او د اوختو نه دا زمان لمبه لمبه شي
دا څه چاري دي چي کبري دا څه فکر دا څه خيال دی
هره ورځ د پښتون کور کي نوی شان جنجال دی
ماضي هغه، حال مو داسي لا چي څه مو استقبال دی
فامحال راته محال شو اوس زمونږه دغه حال دی

دا محال څنگه محال دی چي هيڅ نه راځي په دام کي
حرکت او شور پيدا که په احساس د پښتون قام کي

د ايمل د توروې شرنگه بيا هغه شعور پيا که
د دښمن مقابلې ته دا ويده زلمي تيار که

هله هله چې شرمېرو زنجير مات د استعمار که
د پښتون بچوړي واړه قرباني د ننگ په لار که

د هر څوک او برېښنا زړه تندرونه راپيدا که
د مغل په سر قاتله طوفانونه راپيدا که

بند او جېل کې لوغړن شو د بوډا فخر افغان زړه
چې يې حال په سترگو گوري ورته سوزي د انسان زړه

د پښتون په ښادۍ ښاد کړه دا ډک شوی د ارمان زړه
چې بې پته درنه نشي په زړه جسم کې ځوان زړه

تېرې اوښکې مې راوړي ستا يادگار ته په گربوان کې
وستونه راتنگ شوي ژوند مو ضيق شو دې جهان کې

ایمل خان ته خطاب

د ننگ شهیده نوم دي پاتې په جهان ایمله
د پښتون نوم دي دی گټلی په ایمان ایمله
ستا په ویاړ نه چې نن دلته ادیبان راغلي
ستا لور همت ستاڼي ښاغلي شاعران راغلي
ستا د پښتو په پست مېن دي عاشقان راغلي
قول بري بوهبري چې هر یو لري ارمان ایمله
د پښتون نوم دي دی گټلی په ایمان ایمله
تا په خپل وخت کي خدمتونه غزاگاني کړي
دغه د هېچا نه هېرېږي تا مېړاني کړي
د قوم لپاره دي په شپو شپو ژړاگاني کړي
پاتې پښتون نه دي پرې ایټی دی داستان ایمله
د پښتون نوم دي دی گټلی په ایمان ایمله

پښتون چې يو تر بل جاربېري دغه چا کړل بېدار
چې استعمار نه، نه وېرېري دغه چا کړل هوښيار
چې عملي کار ترې ښکارېري دغه چا کړل تيار

خدای د دوی خټه پيدا کړې عالېشان اېمله
د پښتون نوم دې دی گټلی په ايمان اېمله

وعدۀ مو دا ده خو ژوندي يو تل ساتو به دې پټ
په درست جهان کې به اوچت کړو د پښتو لوړ همت
دوستان خو پرېږده چې غليم مو کوي خپله صفت

د حق ميدان کې که مو خدای وي پښتيان اېمله
د پښتو نوم دې دی گټلی په ايمان اېمله

چې په خدمت له دنيا تللي په ژوندو دي حساب
چې په دښمن باندې يې کړی دی يرغل به شتاب

برخ به يې ما غوندې ډېر ښکل کړي په چشمان اېمله
د پښتو نوم دې دی گټلی په ايمان اېمله

دوست او دښمن مونږ پېژندلي دي خوشحاله اوسه
استعمارچي تش غولېدلي دي خوشحاله اوسه

”زخمي“ دستا سره کوي دغه بېمان اېمله
د پښتو نوم دې دی گټلی په ايمان اېمله.

ښاغلي سيد محمد سرور اکبري:

ایملي عزم په کار دی

د اېمل خان خاني په توره او مېړانه يادېدله
چې دې وک و د غېرت نه، د ايمان او تحملې

شرنگه‌ر چې يې د توري مغل واورېد، په هېيت شو
د شاهي خطرې يې حس کړه چې خاني يې وکتله

پښتو ته افغزار يې د مومندو نه سردار يې
اورنگز چپ به کړله ډوډه ستا د عزم او يرغلې

مغليان په هندوستان کې تنگ وو ستا د توري شوره
رقيان چې ستا د قام وو تا خبر کړل له خپل زور نه

د مزار دې چاپېر غرونه په پوهې، گوره سمسور شو
پښتونستان به دې ازاد کړو نه وېرېږو موږ له اور نه

په زانگو کې ميندو مونږ ته درس د عزم دی راکړی
زلمي پېغلې سره واړه وطن ساتي له پېغور نه

مدرسو کې مجاهده فرزندان ستا روزل کېږي
شجاعت، همت، غېرت، درس، علم هم وربښودل کېږي

زحمته دې گاللي قرآن هر سبا ختمېږي
هېر مو نه يې اېمل خانه ستا په يادو دعا کېږي

څه احکام د شريعت څه تدريس هم د اخوت
علم و فن، وطن دوستي هم په ترتيب ورزده کېږي

چکنور کې دې مزار دی چې ملا صاحب دې يار دی
استقلال کې د پښتون يې چې مات کړی لوی عيار دی

مقبره مو چکنور شو چې چاپېر سور لاله زار دی
ترې چاپېر پښتني جوته کړي اتني چې ښه گلزار شي

دا وطن دی گټل شوی د شهيدانو په سرو وينو
استعمار د لوټ لېاره اېملي عزم په کار دی.

ښاغلی شفیع الله د ایمل خان د ښوونځي زده کونکی:

د ایمل خان زړورتیا

زه تعریف د ایمل خان د شجاعت کړم
نه تعریف یې د خدمت او لیاقت کړم

د ایمل د شجاعت نمونه ښکاره ده
ځکه زه دده د نوري وضاحت کړم

ایمل خان په څو څو واره په خیر کې
حملي وکړې د مغلو په لټگر کې

په هر وخت کې به مغل و په خطر کې
چې به یې ولیدو ایمل به توره او په سپر کې

چې په غور به يې د ايمل د تورې شرنگ شو
له ميدان نه به مغل واړه په څنگ شو

چې ورگډ به د مغلو په لښکر شو
د مغل لښکر به ټول په ماتې سر شو

د مغلو خپلخانه يې کړه وېجاړه
ټول وطن او آبادي يې شوله شاړه

ځکه نوم يې نن په ډېر فخر يادېږي
پښتانه يې ټول په نوم باندې نازېږي.

ایمله قاته سلام

ستا په حضور کي دي زموزده ډېر سلام ایمله
د قام خلامه او مېن چي وي په قام ایمله
نا خپل وطن لېاره ډېر ډېر خدمتونه کړي
د ارتقا په لار کي تا ډېر کوښښونه کړي
چي لوړ پښتون شي تا همېش دغه کارونه کړي
د قوم زلمیانو لږه نا نصیحتونه کړي
ستا احترام ته یو راغلي خاص او عام ایمله
د توري لار کي نا اخیستی ښه لوی کام ایمله

څکه لازم ستا په پښتون دی احترام ایمله
سلام سلام زمونږه تالره سلام ایمله

د قام خادم لره سلام وي تل مدام ایمله
دښمن د تالاسه تل و نالارام ایمله

ته خو د تورې او غبرت لوی پهلوان یادېږي
پښني زړونو کې محبوب یې شامدام ایمله

څوک چې خدمت کړي تر ابد به یې نوم پاتې شي
په تاریخو او کتابو کې به معلوم پاتې شي

په ژوندانه کې که یې ننگ او څوک محکوم پاتې شي
د ډېرو زړو او تاریخونه به محروم پاتې شي

چې وي خادم نوم یې یادېږي په اکرام ایمله
د تورې پلار او پهلوانه ییا جهان ته راشه

د پښتو له حال خبر شه جنگ میدان ته راشه
عمر یې ټول جېل کې تېرېږي غفار خان ته راشه

سر کړه راپورته ته زمونږ پښتونستان ته راشه
د کونډو رنډو یتیماتو زده ارمان ته راشه

پوښتنه وکړه چارسدې د قتل عام نه راشه
ستا احترام ته یو راغلي لاس په نام ایمله
ایمله سستا د خپل وطن سره ورسره سلام
د توري پلاره سستا اول او انتها ته سلام
ستا لوړ غبرت او لوړ همت او مقدا ته سلام
د پښتو د قوم نامداره وایم تاته سلام
زمرې اخیستی د غبرت له تا الهام ایمله
د قام خادمه او مېن چې وي په قام ایمله

ایمله

ستا پېروان دي پښتانه او شاه زلميان ايمله
نن افتخار ته دي راغلي اديبان ايمله

استعمار او بدخواهانو ته زمری وي
په خپل عزم کې محکم او توريالی وي
باغبر ته پښتنو کې نوميالی وي
مجاهد ته تل مدام ته بريالی وي
ستا کلزنامې دي هر پښتون لره اعلان ايمله
نن افتخار ته دي راغلي اديبان ايمله.

نن پښتانه راپارېدلي دي ټول
ستا پېغمبونو لمسولي دي ټول
حقې دموي ته راوتلي دي ټول
(د سرو) ظلمونو دردولي دي ټول
په سر به نه وړي د بل پېټې په هېڅ شان ايمله
نن افتخار ته دي راغلي اديبان ايمله.

ستا زحمتموزه به کپري ياد پښتون
(دا) خپل وطن به کپري آزاد پښتون
کپري دامانوزه به آباد پښتون
استعمار چيان به کپري برباد پښتون
ژر دی چي وباسي د تا د زړه ارماني امله
نن افغکار ته دي راغلي ادبيان امله.

د قوم خلامه افغکار کوم په تا
دا درضمند زړه به لږ قرار کوم په تا
زه خان سرخط به صحيح لار کوم د تا
مشاعره نن په مسزار کوم د تا
زه دي همدرود یم په ما گران يې له خپل خان امله
نن افغکار ته دي راغلي ادبيان امله.

ایمل خان وایي

ما په ننگ د پښتو کړی جهاد دی
ما په پټ د پښتو نوم د قم ساتلی

ما ایستلی د مغلو بېخ بنیاد دی
محوه شوی چې په سیمه مې راغلی

تل مې کړی په خپل عزم اعتماد دی
په قومي وحدت مې هر میدان گټلی

چې مغل ته مې داغونه په زړه ایښي
د غلیم مې پر هرونه په زړه ایښي

ما د قوم ژوند د ذلت کله منلو
که غلام وي د انگرېز یا د مغل

ما ژوندون د اسارت کله منلو
په خپل قام ظلم تعدا رستم د بل

د خيبر شان و عظمت كله منلو
راته فرض و د خپل نوم شان ساتل

د دښمن سوري مې نه پرېښود په سيمه
په ميدان مې څنگ ونگړو د غليمه

سربازان مې پيدا کړه په خپل قام کې
ملايان مې کړه د ننگ غېرت په کار

خدای به فتح راکوله هر اقدام کې
که هر څو به غلیمان راغله په قار

زر به جوړ شو د دښمنو په قیام کې
قافې به شولې محوه تار په تار

لاتراوسه د مغل په وینو سوره ده
د خيبر دره، کړپه، که تاتره ده

د مومندو اړیدو او د شینوارو
ننگیالي او توریالي مې هم رکاب وو

چې له چا سره به خیال د استعمار و
رسېدلی به په تېغ ورته ځواب و

زما قام به زما امر ته تيار و
د دښمن لښکر به مات کار به يې خراب و

په اښار به مې د قام شرف ساتلو
قيامت مې و جوړ کړی په مغلو

که زه لازم قرباني شوم په دې پټ کې
کارنامې به مې ژوندۍ وي درته پاتې

زما قامه فتحه وگورئ وحدت کې
ورکوی شي پرې قوي دښمن ته ماتې

په ازاد ژوندون قربان شئ دا مرام دی
زه ايمل يم دا مې تاسو ته پېغام دی.

ښاغلی محمد نعیم لېوال:

چېرې لارې

زمونږ د زړه ارمانه چېرې لارې
خدای بښلی بايمانہ چېرې لارې

ستا غيړت او همت ولې غلې ښکاري
په وطن وي تېر له خانه چېرې لارې

د غليم خونه وه ستا په لاس ويجاړه
په غيړت کې پهلوانه چېرې لارې

ستا د تورې اواز خپور دی په جهان کې
په همت کې قهرمانه چېرې لارې

مغلان خو ستا له لاسه په ژړا و
عاليجاه او قدردانه چېرې لارې

راشه بيا دې غور څنگونه هم شروع کړه
اد غېرت او پښتو ځوانه چېرې لارې

استعمار دی شروع کړی څه وحشت نن
ورک کړه هغه له جهانه چېرې لارې

دروډ سلام ورباندې وايو ننگيالیه
نومياليه با ايمانه چېرې لارې

په پښتون مظلوم قيامت د ظلم جوړ دی
بم پرې اوري له اسمانه چېرې لارې

ستا مزار ته اديان دي نن راغلي
محترم او مهربانه چېرې لارې

لېوالزی درباندي وايي سلامونه
د پښتون غم کې پرېشانه چېرې لارې

راشه جوړ د پښتو نوی جهان کړه
د پښتون له کوره لرې نور ځيگان کړه.

د ايمل خان مومند د شاعري د محفل د پرانېستلو پر مهال د ښاغلي بريمن د محبوبانو د مدير وينا

بسم الله الرحمن الرحيم

د ټولو نه مخکي د لوی خدای ج په نامه او د بشريت د ستر
مجاهد او د حق او حقيقت د ستر عملبردار حضرت محمد
مصطفی صلی الله عليه واله وسلم د روحانيت په تقدیس دغه
دروند محفل افتتاح کوم.

زه په دغه موقع کې یوه روحاني خوشحالتیا محسوسوم او
هغه له دې څخه عبارت ده چې پاک خدای ماته توفیق راکړ،
چې د خپلو وطنوالو او همکارانو په ملګرتیا د ننگرهار د ولایت
په دغه غرنۍ او مېړنۍ سیمه کې د داسې یو انسان د یادبود
محفل جوړ کړو، چې خپل ژوند یې د خارجي برغلګرو په
مقابل کې د وطن د دفاع لپاره وقف کړی او اوس یې په ډېر
افتخار او استغنا په خپله ابدی آرامگاه کې ځای نیولی دی.

داوښتونکو، مجاهد او مبارزانسان ايمل خان مومند و چې

زه د هغه ستر او د قدر وړ شخصيت نه يوازې د مومندو د زړور قوم لپاره د افتخار وړ بولم، بلكې د ټول افغان ولس او د پښتونستان د ننگاليو خلكو لپاره يې د مباحاتو موجب گڼم.

گرانو وطنوالو، محترمو پښتونستاني وروڼو!

موږ او تاسې بايد په دې خبره پوره ايمان او عقیده ولرو، چې حق، حق دی او حقيقت که څه هم په جبر او زور د يو څه مودې لپاره مقهور او مغلوب وگرځول شي. اما محوه کېدونکې نه دی او اخر د فریبونو او داسېسو د زرهاوو منو د خاورو دلاندې نه خپل سر راپورته کوي او خپل غږ جگوي.

دغه راز بايد په دې خبره پوره يقين ولرو چې هغه خلک چې د حق او حقيقت ملاتړ کوي، هېڅکله فنا کېدونکي نه دی او زمانه به د هغوی نومونه د يو امانت په حيث د تل لپاره ژوندي ساتي.

ددغې خبرې ثابت مثال زموږ په مخ کې د اېمل خان مومند ژوند او مرگ دی. اېمل خان په خپل ژوند کې د خپلې خاورې ساتنه خپله ملي وظيفه وگڼله او دغه وظيفه يې تر کومه حده پورې چې دده د بشري طاقت څخه پوره وه، سرته ورسوله. ډېرو قوي خلکو کوشنونه وکړل چې اېمل خان په راز راز وعدو او فریبونو له خپل هېواد څخه واپورې او په افغانستان او پښتونستان کې د خپلو وراکاريو د لارې نه دغه خنډ لرې کړي، مگر اېمل خان د يو معنوي غر په شان د خيبر لاره خوشې نه کړه او د بې ننگۍ لاره يې ونه نيوله، گوندې له اېمل خان سره به ډېر لوی لوی کسان چې هر يو به د خپل

عصر زماهدار و، جنگېدلی وي، خو نن ورځ څوک د هغوی نومونه، نه يادوي او د هغوی په يادېدو کوم محفل نه جوړوي، بلکې هر څوک ورڅخه د يو متجاوز طاقت په حيث کرکه کوي. دا ځکه چې هغوی په ناحقه لار روان وو او اېمل خان د حق ملاړي کوله. که څه هم اېمل خان په وکت زړه له دنيا نه لاړ، مگر په حقيقت کې ژوندی دی او تر هغه پورې چې افغان او پښتون نسل په دنيا کې وي، ژوندی به وي.

دا دی تقريباً درې سوه کاله وروسته د افغانستان او پښتونستان يو شمېر منور او حق شناسه زلميان د اېمل خان د خدمتونو او وطن پالو په احترام د هغه د يادېدو محفل جوړوي او د هغه په مزار باندې د وطن دوستي، او فداکارۍ غبر پورته کوي او د اېمل خان له روحانيت سره دا تړون کوي، چې د خارجي يرغلګرو په مقابل کې به له هېڅ راز سرښندنې او ځان جاريولو څخه ځان ونه سپموي او د وطن د آزادۍ د دښمنانو په مقابل کې به د خپلو مېړنو پلرو له هوډ څخه وانه وړي.

محترم وروڼو!

نن د اېمل خان له وخت څخه زياتو کم درې سوه کاله تېر شوي دي اما له بده مرغه په پښتونخوا کې حالات همغسې دي لکه چې درې سوه کاله پخواوو، بلکې د پښتنو په مقابل کې د ظلم او استبداد اندازه له هغه وخت نه هم زياته شوې ده که په هغه وخت کې افغانانو او پښتنو مشرانو د مغلي يرغلګرو سره مقابلې او د خپلې آزادۍ دفاع کوله، نن د هغوی زامن او لمسيان د پاکستاني استعمار له خوا په بمونو او گوليو وېشتل

کبري، که به هغه وخت کې اېمل خان، خوشحال خان او دريا خان د مغلو له خوا پرېدل، اوس خان عبدالغفار خان، عبدالصمد خان او قاضي عطاء الله خان شهيد غونډې ملي ستر شخصيتونه د پاکستانې استعمار له خوا بنديانېري او د شهادت جامونه جېسوي د پښتو دغه اوږده مجادله که څه هم له يوې خوا څخه د زمانې په لوړو ژورو کې د دوی د متانت او پوخوالي لپاره يو لوی ثبوت دی، اما له بده مرغه له بلې خوا څخه دا ښکاره کوي، چې د نړېوالو د حق بينې سترگې همېش د پښتو په حق کې ږنډې دي او له دې دنيا نه پرته له فدا کاريو او ځان جارولو نه نور څه د پښتو په برخه نه دي رسېدلي.

محترمو وطنوالو پښتو عزيزانو!

مونږ او تاسې بايد د اېمل خان مومند په شان دسترو ملي شخصيتونو د ژوندانه له پېښو او د هغو قدردانو نه چې له دوی څخه کبري، دا بند واخلو چې د وطن په لاره کې خدمت هېڅکله نه هيرېږي او هر څومره چې مونږ په اوس وخت کې په دغه لاره کې نگرهاري لیکوالو او شاعرانو او پښتونستاني ادیبانو او فاضلانو او قومي مشرانو څخه چې په خپله بزگوروی سره يې د اېمل خان مومند د يادېدو په محفل کې د گډون يا د څه ويلو لپاره د نگرهار د مطبوعاتو د مديريت بلنه منلې ده، بيا او بيا د زړه له کومې شکر کوم. دغه راز د مومند درې د ټولو محترمو قومي مشرانو او منورو زلميانو څخه چې په دغه ادبي محفل کې يې د گډون تکليف په ځان باندې منلی دی او د

ایمل خان مومند مېړانه څرگندوو یا فرضاً په دغه مبارزه کې خپل ژوند قربانوو هغومره به د وطن د راتلونکو نسلونو په نزد زموږ مقام لوړ او زموږ شخصیت به داحترام وړ وي.

زه په داسې حال کې چې د وطن ددغه نامتو فداکار شخصیت سپېڅلی روح ته درود او دعا استوم، د وطن د ټولو ملي مجاهدينو لپاره چې په هره څنډه کې دي، د لوی خدای له دربار څخه د لوړو درجاتو او ابدې نېکنامۍ هیله کوم او له محترمو لیکوالو او حاضرینو څخه، چې د ایمل خان د شخصیت د تجلیل لپاره یې دلته تشریف راوړی دی، خپل صمیمانه احترامات وړاندې کوم. امید دی، چې زمونږ نور ملګري به د ایمل خان مومند د ژوندانه حالات په مفصل ډول تاسو ته څرګند او تاسې ددغه ملي ستر شخصیت او زمونږ د ادبي محفل له اصلي هدف سره پوره معرفي کړي.

په درناوی

بريمن

د ننګرهار د مطبوعاتو مدیر

۳ ثور ۱۳۴۲

ACKU

B

1.237

SIA

16113

Aymal Khan

By:
Meerajan Sial

د افغانستان د کلتوري ودي ژوند — پرمخ

VEREIN ZUR FÖRDERUNG DER
AFGHANISCHEN KULTUREN e.V.

د خپرونو لړ (۸۱)